

NAZAN BEKİROĞLU'NUN LÂ-SONSUZLUK HECESİ ROMANINDA ÂŞİK VE MAŞUK ÜZERİNE

Pervin ÇAPAN*

"Lâ hiçlik mesabesi öyleyse sonsuzluk ekidir"

ÖZET

Klâsik Türk şiirinde asırlar boyunca işlenen en temel konulardan biri olan aşk, Tanrı'nın tek ve bir olan varlığının dünyada tecelli ve tezahürü olduğu kadar, insanın yaratılış sırrının da hakikatini oluşturur. Kâinatın hamurunda var olan aşk, dünya ve ahiret hayatını da şekillendiren bir kavrama delalet eder. Mukaddes kitaplarda ve Kur'ân-ı Kerîm'de veciz bir şekilde yer alan bu aşk hikâyesi ile özellikle tasavvuf felsefesi içinde ilk yaratılan insan olan Âdem'in zuhuru, bir süre sonra onunla aynileşen Havva'nın yaratılışı ve onların birbirlerine duydukları aşkın hikmeti, sanatkârlara daima ilham vermiştir. Çocukları Habil ve Kabil'in aynı kadına duydukları aşk yüzünden yaşadıkları ve işlenen ilk cinayet de bu temanın etrafında şekillenir. Edebi metinlerde farklı boyutlarda işlenen bu ilk aşk ve ilk aşk cinayeti, Cumhuriyet dönemi roman ve hikâyesinde başarılı eserlere imza atan ve aynı zamanda akademisyen sıfatıyla da ilmî çalışmaları olan Nazan Bekiroğlu'nun Lâ-Sonsuzluk Hecesi adlı romanının da temasını oluşturmaktadır.

Bu makalede, söz konusu romanın tematik özelliği ışığında evrensel mânâdaki aşkın, gelenekteki yansımasıyla birleşen doğuş, gelişme ve işleniş dikkatlere sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İlâhî aşk, tecelli, yaratılış, Âdem, Havva.

* Prof. Dr. Muğla Üniversitesi cpervin@mu.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

**ON LOVER AND BELOVED IN NAZAN BEKİROĞLU'S
NOVEL LÂ-THE INFINITY SYLLABLE**

ABSTRACT

In classical Turkish poetry, love which is one of the basic issues studied for ages is the reflection of God's existence along with his manifestation and gives the motives behind the creation of human beings. Love, which exists in the elements of the universe, also refers to a notion that forms world and after life. This love story which appears in Quran and in holy books in a terse way and the love between Adam the first created man in sufi philosophy and Eve has always inspired artists. That their children Abel and Cain loved the same woman and the first murder was committed because of this finds its way around this theme. In literary texts this first love and murder has been studied in different dimensions and they create the main theme of the novel "Lâ The Infinity Syllable" by Nazan Bekiroğlu who has written many successful novels in Republican Period and has also academic studies.

In this article, the universal love will be studied in terms of its rise, course and processing in the light of thematic feature of the novel

Key Words: Divine love, manifestation, creation, Adam, Eve.

Yaratılış ve yaratılış içinde insanın rolü, düşünce dünyasının temel problemlerindedir. Semavî dinlerin yanında diğer bütün inançlar, mitoslar ve destanlar da bu konuya açıklama ve yorumlar getirmişlerdir. İslâm âlimlerinin de düşünce ve bilgi ürettiği bu alanda, temel referans Kur'ân ve hadisler olmakla birlikte, bunlara zaman zaman başka dinlerin ve inançların yaratılış düşünceleri de eklenerek oldukça teferruatlı bir kozmogoni oluşturulmuştur. Kâinatın yaratılış sırrının arkasında varolan aşk, aşk-ı Zâtî veya aşk-ı ezeli, insan denilen varlığın zuhuruna da kapı açar. Tasavvuf felsefesinde veciz bir şekilde yer alan "küntü kenzen mahfiyyen" Hadîs-i Kudsi'sinin sırrı; " Tanrı'nın gizli hazinesinin kapağının açılıp kâinata saçılması"dır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

İslâm sûfilerinin, “*Ben gizli bir hazine idim, bilinmekliği sevdim. Ve bunun üzerine sizleri yarattım*” şeklindeki Hadîs-i Kudsi’ye dayandırdıkları düşünceleri, ‘sevdim’, ‘arzuladım’ anlamına gelen *ahbibtu* fiilinden kaynaklanmaktadır. Onlara göre insanın yaratılması bir aşk hikâyesi olmaktadır. Tanrı bilinmezlik âleminde kendi hâlinde müstağrak iken daha sonra bilinmekliği sevmesi üzerine kendisinden ilk belirlenim denilen, taayyün-i evvel denilen bir yeni oluşum ortaya çıkar. Bu eylem O’nun bazı özelliklerinin ortaya çıkmasına ve bu her bir özelliğin O’na bir isim kazandırmasına yol açar.¹ Kâinat *lâ* ile *illâ*’dan olmuştur. Hiçbir şey yokken, O var ve birdir. Görünmeyi diler ve kendini görecektir ve sevecek bir gönül olsun ister. Kendi güzelliğini görmek ve göstermek arzusuyla dünya aynasında varlığa vücut verir. Yaratılan insana bahşedilen en yüce varlık gönüldür. Yaratılmış başka hiçbir varlığa bahşedilmeyen gönül de, insanî duyguların filizlendiği bir mekân olur.

Evrenin yoktan varlık sahnesine çıkarılışı, aşk sebebiyledir. Âdem, insanoğlunun atası olarak bu aşk-ı Zâfî’nin tezahür ve tecellisinden başka bir şey değildir. Klâsik Türk edebiyatının temel kaynaklarından olan Kur’ân-ı Kerîm’de Bakara(2/107), Âl-i İmrân(3/59), Nisâ(4/1), A’râf(7/189), Mü’minûn(23/12), Furkân(25/54), Secde(32/7), Fâtır(35/11), Saffât(37/11), Sâd(38/71-74), Mü’min(40/67), Necm(53/32), Rahmân(55/15) ve Nûh(71/19) surelerinde teferruatıyla anlatılan bu yaratılış, özellikle Âdem’in şahsında bir halifelik şekline dönüşür. Âdem eğitimini cennette alır ve âdeta cenneti üstlenir. Kendisi ezeli âşıklığın, Havva da maşukluğun sembolü olur.

Tanrı önce Âdem’i, Âdem’den de eşi Havva’yı yaratmış, ikisini birlikte cennete koymuş, ortak düşmanları şeytan her ikisini de hataya düşürmeyi başarmış, ikisi birlikte cennetten çıkarılmış, yeryüzüne düşmüş(hubût), affedilmişler, ilâhî emir ve hükümlerle yükümlü ve sorumlu olmuş, düşmanları şeytana karşı birlikte mücadele vererek insanlığın ilk babası ve anası olmuşlardır.²

Makaleye konu olan *Lâ-Sonsuzluk Hecesi*³ romanında Nazan Bekiroğlu, Âdem ve Havva’nın şahsında bütün bir insanlığın macerasını anlatmak istemiştir. Geleneği çok iyi bilen Nazan Bekiroğlu, eserlerinde genellikle geleneğin tuttuğu yolu takip ederek

¹ Mahmut Erol Kılıç, *Sûfi ve Şiir, Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, İrfan Yay., İstanbul, Nisan 2004, s.175-176.

² Süleyman Uludağ, *Sûfi Gözüyle Kadın*, İnsan Yay.,3.bas., İstanbul, Mayıs 2003, s.15.

³ Nazan Bekiroğlu, *Lâ-Sonsuzluk Hecesi*, Timaş Yay., 3.bas., İstanbul, Ocak 2009, 384s.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

klâsik metinlerde asırlardır işlenen konuları nazire dikkatiyle yeniden ele alır ve âdeta tazeler. İşleyiş, dil ve üslûp itibarıyla klâsik mensur bir mesneviye benzeyen romanın ilk başlığı olan *Lâ Sahifesi*'nde yazar kendisini gizlemeye gerek duymadan söze, 'anlatmanın anlamının en yetkin biçimi olduğundan bahisle' girerek Saba Melikesi Belkıs'tan öğrendiği bu hikâyeyi yazmaya karar veriş sebebini bildirir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ifadesiyle; "her yazar, ya da şair bir masalı olsun ister". Nazan Bekiroğlu'nun da masalı budur. Üstelik Âdem'le Havva'nın hikâyesini Tanpınar da yazmıştır. Bu başlık mesnevîdeki sebeb-i te'lifi karşılamaktadır. Yıllarca içinde gezdirdiği bu konuyu yazma düşüncesi zihninde, 'uğrayıp geçmek üzere ayak bastığımız ve kök salmanın mümkün olmadığı bu âleme, varlığımızdan bir gölge bırakmak üzere, üstelik bir cennet sürgünü olarak geldiğimizi anladığımızda' doğmuş, ilerleyen zamanda idrak ettiği Kelimeler Kitabı'nın çift isimler sahifesine Âdem'le Havva'nın isimlerinin yanına Habil ve Kabil'i de ekleyerek 'O zaman anlatma zamanının geldiğine' karar vermiştir. Önce Kelime-i Tevhid'in ilk hecesi olan *lâ* kalemine iner ve ardından *illâ* gelir ve yol *illallâh*'a varır.(s.7-8) Bu kısım eserin *besmele*' si gibidir. Klâsik eser tertibinde karşılaşılan *hamdele* ile devam eden kısımda, hikâyenin hem ilk sahifesinin, hem de neticesinin Tanrı'ya hamd olduğu ifade edilmiştir. *Mukaddime/Ön söz* havası da taşıyan bu kısımda, aklına olmasa bile, kalbine verdiği genişlikten dolayı ve aklın her şeyi sezmeye yetmeyeceğini bildiğinden, 'sezme gücü'nü yine aklına bahşettiği için şükranla Tanrı'ya seslenir. Yazar, İlâhî bilgilerin sınırından bahisle her bilginin bu kitaba sığmayacağından ve bu terazinin onları almayacağından bahseder. Birinci tekil şahıs anlatıcı söylemiyle sözlerine şu şekilde devam eder:

"Terazinin kefelerini zorlayıp da, melek-şeytan, Âdem-Havva, iyilik-kötülük, şuur-irade, kader-kaza hakkında düşünüp durduğum geceler boyunca: Kimi, gülümseten sezginin hükmünde kendimden memnun kaldım. İlk anda, aydınlık bahçelere yağın nisan yağmurları berraklığında gördüm göreceğimi. Işıklı..Sevinçli.Renkli. Ama kelimeyi söz denizine kavuşturmaya, sükûn bulmaya gelince sıra, kâğıtlarım rüzgârda dağıldı, kalemimde mürekkep tükendi. Akşamdan dizdiğim harfleri sabah bozdum, birer kanat taktım, hepsini rüzgârda uçurdum. Hafızama kaydettiklerimin de çoğu yerinde yoktu. Uçtu düşünce, fikir buharlaştı. Geriye bir duygu kelâmı kaldı o da muğlâktı. Kimi de, öyle dolandım, öyle çatala düştü ki yolum, bir yılan hikâyesine dönüştü el yordamıyla bile yol alamadım. Söz gelimi iyiliği ve merhameti sınırsız olan, kötülüğü neden yaratmıştı? O Tek, sonsuz iyilik ve merhameti ile sınırsız hayır iken, kötülüğün çamurunu nereden karıp da hamurumuza katmıştı? ...Sorular sorular... Hepsi de

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010

geldi küstah aklın zanlarının önünde durdu. İlim verilmemiş bilgi. Sırrın kapıları O öyle istediği için açık değil kapalıydı. Kelimeye çevrilemeyen mânânın düğümünde kalp açık, akıl kapalı. Bana da sırrı değil hikâyesi kaldı...”(s.9)

Kur'ân'a göndermeler yaparak onu tavsif eder. “Her şeyin doğrusunu söyleyen Kitap, mânâyı verir suret üzerinde durmaz. Esası verir ayrıntıda oyalanmaz. Kıssa anlatır ama maksadı hikâye anlatmak değildir. Esası desteklediği nisbette kıssa muteberdir. Âmena.” Kendisinin yazacağı kitabın amacı ise Âdem'in insanlık mânâsına, bütün insanlara dağılmış yanına ilişkin, aciz bir ‘anlama denemesi’ ve ‘kıssa üzerinde düşünme niyeti’dir. Elem çeken kaleminin ve Âdem'in imamlık ettiği ezel kalabalığının içinde bulunmuş olan kendisinin bahtına düşen pay da bu kadardır... Sebeb-i te'lif veya mukaddime olduğu yazarın kendisi tarafından da kabul edilen *Lâ Sahifesi*'nin nasıl vücut bulduğu ve üslûpta tutulan yol da şu şekilde anlatılmıştır:

“Kıssa üzerinde düşünürken, romanla mesnevi arasına düşmüş bir kalemle hikâyet ettim, bunca harfî ardı ardına o kalemle ekledim. Lâkin bu kitabın aynasını dolduran kaçınılmaz çelişkinin de iki dünya, iki şekil, iki mânâ arasındaki gidip gelmeler olduğunu en evvel ben fark ettim. Örtmedim üstünü kararsızlığımın, açıkça söyledim; gizlemedim aşikâr ettim. Ve dahi bunca yıl, bunca harf, bunca cümle sonra, bir metni ateşe atmakla açığa vurmak arasında yaman bir hesaba düşmüşken, tuttum, bütün kararsızlıklarımın savunusunu şu bir tek Lâ Sahifesi'nin sırtına yükledim.(s.10)

Yazar tarafından okuyucunun da hesaba katıldığı, metnin nasıl anlaşılması gerektiği yolunda yapılan ikazlardan anlaşılmaktadır.

“Öyleyse bu hikâyeyi, ben anlatmaya kalkıştığımda, okuyan okumaya başladığında, en baştan bilinsin ki bu aynada her şey temsil her şey mecaz. Gaybın ne şekli ne mânâsı dünya kelimelerine çevrilebilir çünkü. Yanılıysa Âdem'le Havva'dan bu yana kanımızda. Öyle yakınız ki! Aslında doygun ve mahzun yanımla, yıkıp da yapamayan yanımla, insan olmanın bütün kusurlarını bütün cevherleriyle bir arada içeren yanımla. Hiçbir şey anlatmasam da, bu tek hikâyenin derinliğinde, kırk yıl boğulur bir kırk yıl da kurtulurdum. Ama anlatmak istedim. Anlatmasam, anladığımı da unutturdum.(s.10-11)

Âdem'in macerası üzerinde düşünen yazar, okuyan herkesin bu hikâyede biraz da kendi macerasını bulacağına inanmaktadır. İnsanoğlu Âdem'in cennette yaşadığı tecrübenin üstüne bu dünyada varolmuştur. Kimseye dünyaya gelmeyi isteyip istemediği

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

sorulmamaktadır, yazarın kendisine de sorulmamıştır. ‘Ben’ zamiriyle ifade edilen cümlelerde, Âdem’in düşüşüne sebep olan yasak meyveyi unutarak ve hatırlayarak kendisinin de yiyebileceğini, samimiyetle söyler. Âdem’i itaatsizliğe götüren aldanışın sebeplerini sorduğu sorular aracılığıyla okuyucu ile paylaşır. Âdem kendisini bilmek yolunda ağır bir sınamadan geçmiştir. Yanılmıştır, ancak yanılığının sebebi olan şey, aynı zamanda sahiplenilmesini sağlamıştır. Yaptığı büyük bir cüretkârlıktır.

‘Anlatmak, anlamaktır’ diye başladığı ve neredeyse yazmazsa kaybedeceği korkusuyla tedirgin olduğu bunca anlatmadan sonra, eserinde gerçekleştirdiği ‘anlama’nın ne olduğu kendisine sorulduğu takdirde sözlerine; “Ben de bu dünyaya düşmüş biriyim” diye başlayacak ‘ bazen şeytanın dokunduğu rüyasını hayra yoramayan Havva, bazen de af dileyerek kırk yıl dolaşan Âdem gibi olduğunu; rüyada olduğunu; uğultuya uyanıp baktığında kendisini cennette bile değil, bezm-i ezeldemiş gibi hissettiğini; gözlerini kendi yazdığı satırlar üzerinde dolaştırdığında gölge üstüne gölge gördüğünü’ söyleyerek savunusunu tamamlayacaktır. Yazarın sezgilerine göre anlatacağı hikâye, ‘kul ile Tanrı arasında geçmektedir’, kimse üzerine alınmamalıdır. Hatta ‘O’nun da sırrıyla aynası, ismiyle yansması, ayânıyla beyânı arasındadır.’(s.12)

Anlatıma şiire has bir dikkatle İlâhî Kitapların söyleyişi yön vermektedir. Eserin bazen açılıp genişleyen, bazen tek bir kelimelik kısa cümlelere dönüşen, bazen devrik cümle yapılarıyla okurken nefes kesen ve bazen de ‘ve’ bağlacını cümle başı edatı olarak kullanan üslûbu; bölümlenmiş tarzı ve bir beyitten binlerce beyite kadar her beyitte kendi içinde aynı kafiyeyi tekrarlayan mesneviye yaklaşmakta ve özellikle ayet iktibaslarının meâlen yer aldığı satırlarda, klâsik nesir özellikleri arz etmektedir. Kullanılan dil ortak İslâm medeniyetinin ürünüdür ve yaşayan Türkçenin esas alındığı söylenilebilir.

Eser beş bölüm hâlinde düzenlenmiştir. Bölüm başlıkları metnin bütünü içinde metin halkalarını teşkil eder. Eserin genel iskeletini kuran bu metin halkaları ile onların içini dolduran mânâ birlikleri birbirine eklendiğinde, âdeta anlamlı bir cümle oluşturmaya müsait biçimde düzenlenmiş olması, anlatıma farklı bir hareket getirmiştir. Bu tertip tarzı da, anlatmaya dayalı metin olarak nitelenen mesnevilerin genel sunuş biçimiyle örtüşmektedir. Üslûpta takip edilen bu tarz bir yaklaşım, hem metnin kronolojik bütünlüğüne, hem de konunun takibi ve merak unsurlarının tesisine katkı sağlamıştır. Anlatıcı hâkim bakış açısına sahip yazar veya yazarın sözünü emanet ettiği bir kişidir. Romen rakamıyla ayrılan romanın I. metin halkasının

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

başlığı, *Cennet Günleri*'dir. Bu metin halkası kendi içinde 18 mânâ birliğinden oluşmuştur. 'Yek-parça' başlıklı 1. mânâ birliği okuyucuya bilinmeyene has olağanüstü masalsı bir gerçekliğin kapılarını açar. Zaman yoktur, hatta bir vardır, bir yoktur. Mekânsa birbirine bakan cennet ve cehennemle köhne dünyadır. Yazarın ifadesiyle Tanrı'nın ol(kün) lafzı, hayatı emreder ve bu başlıkta hikâye edilenler, mensur şiir tadındadır. 2. mânâ birliği, 'Varlığın Özü Muhabbet' başlıklıdır ve Tanrı'nın kâinatı yaratış sırrı işlenmiştir. "Kendi Sırrının Sahibi, bunca şeyin hepsini, Yoktan var etti, serdi, yaydı, döşedi... görünmezi görüneninde kaydetti. Sonra döndü kendisine nazar etti, kaydettiğini seyretti... Ama O gizli bir hazineydi. Daha fazla bilinmek, farklı bir nazarla seyredilmek istedi. Yaratmaya devam etti... âlemin kusursuz düzenini yani, işleyişini. Kurdu. Etti. Eyledi. Ayna kıldı kendisine cümle âlemi... Gizli saklı hazineydi. İki nokta arasındaki yek-cümlede kendi sırrını kendine açmak istedi. Evvelini saklı tuttu. Ahirini gösterdi. Varlığın özü muhabbet. Âdem'e sıra geldi akıbet." 'Eksik Cümle' başlıklı 3. mânâ birliğinde, Kur'ân-ı Kerîm'in Sâd Suresi'nde(38/75) de buyurulduğu üzere, Âdem'in 'tezadın teknesinde karılan hamurunun kudret eliyle nasıl yoğrulduğu' yine masalsı bir üslûpla tasvir edilmektedir. "...Âdem eğri ile doğruyu birbirinden ayırabilsin diye, Yaratan, aklı yarattı. Diri ve parlak bir varlıktı. Onu Âdem'in başına koydu. Lâkin bir mânâsı da düğüm olan akıl, kendi kendisiyle sınırlıydı, kavrayamadığını reddediyordu. Bunun üzerine Kalpleri Sağlam Tutucu, kalbi yarattı, Âdem'in göğsünün sol yanına bıraktı. Kalp, aklın çıkmadığı yücelere çıkacaktı. Akıldan daha diri daha parlaktı... Merhale merhaleyi izledi... Ama hâlâ eksikti... Âlemlerin Rabbi bu toprak bedene, nefesinden nefha, suretinden suret, ruhundan ruh verdi. Yaratan yarattığına baktı... Yaratacağının nasıl olacağını zaten biliyordu Yarattıcı. Ama öyle güzeldi ki Âdem, bu güzellikten arşıâlâ bile titredi." Bu anlatımlar Âdem'in yaratılışı hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de verilen bilgilerle örtüşmektedir.⁴ 'Secde Emri' başlıklı 4. mânâ birliğinde, gösterme ve anlatma teknikleri eşliğinde, hayat bulan Âdem'e Tanrı'nın kâinatı ve varlığı algılatma süreci anlatılmaktadır. "Âdem toprağın üzerinden alını kaldırmamışken daha meleklerle de Âdem'e secde etmeleri emredildi. Deniyordu ki: Secde edin. Yani, onun üstünlüğünü şeksiz şüphesiz kabul edin... Âdem'in gözü o cennet ânında bir daha göklere ilişti. O daha su ile toprak arasındayken bir mim remzinde gökleri doldurmuş akl-ı evvel aydınlığını fark etti. Bir nokta daha. Nûr-ı Muhammedî. Bir daha her şey o noktanın içindeydi." Âyet ve iktibaslarla yol alan hikâyenin, 'Masum Ama Güçlü Soru' başlıklı 5.mânâ birliğinde,

⁴ Süleyman Hayri Bolay, "Âdem" maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, C.1, İstanbul 1988, s.358-363.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Tanrı'nın meleklerle ve cennet varlıklarına, Âdem'in yaratılmasından önce haber verdiği; “*Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım*” şeklindeki işareti, bir huzursuzluk yaratır. Melekler ve cennet varlıkları; “*Bunun üzerine sormuşlardı ki: Biz seni yeterince övmüyor muyuz? Gizli bir hazineysen cevherini görmüyor muyuz? Güzelliğin bilinmek ister, biz bilmiyor muyuz? Biz sabah akşam Senin güzel isimlerini zikreden ve Sana ibadet eden, günah işlemez meleklerken. Şu aciz çamur bedeninin içindeki çalkantılı bulanık deniz? Nasıl halife o olurdu? Nasıl olurdu? Sen orada kan dökücü, fesat çıkarıcı birini mi yaratacaksın?*” diye masum ama güçlü bir soru sorarak Âdem’e ağır bir suçlamada bulunurlar. 6. mânâ birliği, ‘*Kelimeler Kitabı*’ başlıklıdır. Tanrı Âdem’e bütün isimleri öğretir ve O’na “*bir büyük anlamak ve anlatmak gücü*” verir ve sonra da Âdem’le melekler arasındaki ‘*bilmek hâli*’ni sınar. “*Tek tek açıldı zihnindeki Kelimeler Kitabı’nın sayfaları... Kelimelerle konuşamayan, kavramlarla düşünemeyen ne varsa, hepsine karşı apaçık bir üstünlüktü bu. Buydu Âdem’in mucizesi. Halifeliği. Vekilliği. Misali. Temsili. sebebi, sonucu, hürriyeti. Öyle bir konuştu öyle bir düşündü ki Âdem, hiçbir yaratılmış kendisinden daha özgür değildi. Söyledikçe söylemeyi sevdi. Sevdikçe söylemek istedi... Bir çocuk zihniyle, çabuk unuttu Âdem. Akıp gitti merak. Geriye bulanık bir hatıra, saklı bir bilgi kaldı. Zamanı gelince hatırlanacaktı... Bu sayfalar kapanırken benîâdem, diye murıldandı Âdem. Benîâdem, derken kendi adının da Âdem olduğunu öğrendi. Kendi ismi zürriyetinin isminin içindeydi. Gülümsedi.*” Sonunda yalnızlık kelimesini zikreder ve Âdem’in dilinin ucuna Havva’nın ismi gelir. “*Âdem’in kalbine bir sevinç, ayağına da telâş*” getiren Havva henüz ortada yoktur, ancak bildiklerinden daha tanıdık ve daha başkadır.

Kadının erkeği yumuşatan, temizleyen, onu şefkat, sevgi ve merhamet gibi güzel duygularla dolduran başka bir hususiyeti daha vardır. Çok eskiden beri varolan bir kanaate göre erkek ilâhî aşka kadın sayesinde ulaşır. Evvelâ kadına âşık olan erkeğin ruhu hassaslaşır, kalbi yumuşar, zihni saflaşır, daha evvel idrak edemediği yüksek ve kutsal gerçekleri kavrar hâle gelir. Böylece kadın aşkının mecâzî olduğunu, bunun bir de hakîkisinin bulunduğunu, onun da Tanrı aşkından ibaret olduğunu anlar. O hâlde mecâzî aşk denen kadın aşkı erkekler için bir ufuk, manevî bir basamak olabilir. İnsan ilâhî aşka böyle alışır ve onunla tanışır. Sûfiler buna ebced aşkı derler. Küçük çocuklar nasıl önce Kur’ân alfabetini okur, sonra Kur’ân’a geçerse insanlar da önce mecâzî aşkı yaşar, sonra ilâhî aşka geçerler;

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

mecâzî aşk geçmek içindir, kalmak için değil. Nitekim mecaz hakikate geçişi sağlayan bir köprüdür, denilmiştir.⁵

Romanda ilk aşkın timsali olan Havva ismi ilk defa bu kısımda zikredilmiştir. Âdem Kelimeler Kitabı'nı meleklerin huzurunda tamamlar, ancak O bir emanetçi olduğundan bildikleri sınırlıdır. 7. mânâ birliği'nin başlığı '*Meleklerin Cümleleri*'dir. Âdem'in çevresinde saf saf dizilen melekler kendi dillerince cenneti tavsif ederler ve Âdem'e selâm secdesinde bulunurlar. Sonunda; "Dediler ki: Dünya tecellî yeridir. Görünen O değil, ama O'un isimleridir. Âdemse halifedir. Aslen değil vekâletendir. Aynen değil suretendir. Temsilendir. Mecazendir. Ama yine de O'nun içindir O'nun yerindedir... Bundan sonra melekler ne demişlerse, bu ilk cümleye eklenmiş birer yan cümlecikti... Mademki Âdem halifelik için seçilmişti, ikinci cümle seçilmişliğin sebebiyle ilgiliydi: Üstünlüğün eşyayı tanımada Onları bir bir isimleriyle saymada. Konuşmada. Konuşmak ki düşünmektir, düşünmekse özgür bilinç hâlidir. Bildik, üstünsün. Âmenna! Meleklerin üçüncü cümlesi Âdem'in hür irade-tercih hakkı üzerineydi." Melekler bazen kendilerinden ve Âdem'den üçüncü kişiden bahseder gibi, bazen de doğrudan doğruya hitap şeklinde konuşmaktadırlar. Melek ve insan arasında mukayeselerin yapıldığı bu kısımda, melekler Âdem'e; "ey güzel yolcu" diye seslenirler. Kendisine secde ederlerken aslında secde edilen sadece Âdem değil, bütün bir insanlık ailesidir ve Âdem emaneti üstlenir, ancak emanet taşınamayacak kadar ağırdır. '*Secdeden Kaçınan Ayrıcalıklı*' başlıklı 8. mânâ birliğinde, Âdem'e secdeden kaçınan müstesna bir varlık olarak şeytan tavsif edilip tanıtılmaktadır. İsmi henüz geçmemiştir, ancak sezdirilmektedir. Önce anlatıcının gözünden gösterme yoluyla dikkatlere sunulan şeytan; "*Alev ateşti. Işıklarını saçarak geldi. Yürüdüğü yollardan, yansımalarının düştüğü suların bir hayranlık esintisinin geçmesi gecikmedi. Çok güzeldi. Üzerinden bir ilenç geçmemişti henüz. Alnına bir kara bulaşmamış, görüşüne bir karanlık çökmemişti. Gözlerine, hayranlık duymaksızın bakmak mümkün değildi. Okşanmış bir gönlü vardı ve asaletli, ayrıcalıklı bir yerde durduğu her hâlden belliydi.*" Şeytan, ikinci olarak Âdem'in gözünden ve yine anlatıcı tarafından dikkatlere sunulmuştur. "*Âdem'in gözünden bakılırsa, güçlü ve korkutucu, çekici fakat ürperticiydi. İçinde sakladığını ele vermeyen görkemli yanardağlar gibiydi. Doğasında kibre müsait bir hacim aşikâr, galiba melekler gibi değildi.*" Üçüncü olarak şeytan da yer yer kendisinin, yer yer de anlatıcının aktarımıyla tanıtılmaktadır. "*Ben mi, dedi secde*

⁵ Süleyman Uludağ, *Sûfi Gözüyle Kadın*, İnsan Yay.,3.bas., İstanbul, Mayıs 2003, s.34.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

buyruğuyla karşılaştığı daha ilk anda. Kibrin zamiri ben. Ben, diye yineledi, ben, diye devam etti. Ben ki dumansız ateşten yaratılmışım, asilim, vakarlıyım. Sesinde acı değil öfke vardı. Keskindi edası ve dili abartılıydı. Aevli ateşten bir örtüye bürünürken mahiyetini göstermek istedi, kıymetini yaratıldığı maddenin sırrına yasladı. Kendi özelliklerini ateşin yakıcı lisanında bir bir sıraladı:” Anasır-ı erbaanın temel unsurlarından olan ateşi yaratılışın en üstün maddesi olarak nitelerken kendi yaratılışındaki cevherle Âdem’in yaratıldığı ve özü olan toprağı mukayese eder. Mukayesesinde kibrin diliyle ateşlenen, inatlaşma, ayak direme ve ısrar vardır. Sonunda: “başını kaldırdı. Gözlerini, diklenmemesi gereken yere dikti. Sesini yükseltti. Böyle bir sesle seslenilmemesi gereken yere seslendi. Beni, dedi, ateşten, ateş derken sesi titredi, onu çamurdan yarattın. Ben ateşten mizacımla seçilmiş, üstün tutulmuş olan değil miydim? Ben başka, ben yekta değil miydim? Oysa sen! Onu bana eş koştun. Eş bile değil, üstün kıldın. Sonra tuttun, şu bulanık balçık bedene secde etmemi emrettin...Bunu benden nasıl istedin?...Hayır, asla! Ölürüm de onun önünde küçülmem. Ben küçülsem bile onun büyüklüğünü kabul etmem.” diyerek Âdem’e secdeden kaçınır. Şeytan Tanrı’nın hesabına akıl erdiremediğini söyleyerek kendi aklına vurgu yapar. Bu kısımda;

Melek-----Şeytan Melek-----İnsan Şeytan-----İnsan

bağlamında, secde emrine uyma noktasında şeytanın, “*toprakta topraktan fazlasını, ateşte ateşten azını göremediği*” vurgulanmış ve “*Şeytan işte! Melek değildi.*” şeklinde şeytanın ismi ilk defa burada zikredilmiştir. ‘*Gözden Düşme*’ başlıklı 9.mânâ birliğinde bir önceki bölümün değerlendirmesi yapılarak; “*Cennetin üzerine bir dehşet sessizliği çöktü. Şeytanın kibri görünürde Âdem’e yönelikti. Ama emri Âlemlerin Rabbi vermişti. Öyleyse asilerin bu ilki, Âdem’e başkaldırırken âlemlerin Rabbine de mi kafa tutuyordu? Kendi iradesini O’nun iradesinin üzerine mi koyuyordu?*” denilmiş ve âdeta ilâhî/hakim bakış açısıyla anlatıcı bir kâhin gibi araya girerek “*Üzerine bir lânet inmesi ân meselesi.*” şeklinde bir de yorum yapmıştır. “*Şeytan diye bir şey olmazdı, adı şeytana çıkmazdı, isyanından çok isyanında ısrarı, ayak diremesi olmasaydı. Ama o direttikçe diretti, azgınlaştıkça azgınlaştı. Bu kadar istekle kışkırtılmış bir azgınlığın sonunda, kopardığı selin önünde boğulması, kendi başını yemesi kaçınılmazdı... Lânetlendi. Ayıplandı. Kınandı. Adı şeytana çıktı.*” şeklindeki değerlendirmede anlatıcı kullandığı kelimeler ve söz tekrarları ile durumun vehametine dikkat çekmiştir. ‘*Büyük Başkaldırıcının Cennete Son Bakışı*’ başlıklı 10. mânâ birliğinde, cennete son kez bakan düşenlerin ilki şeytan, “*tanrılık taslayanların kibriyle güler, ancak bu kimsenin duymadığı karanlık bir gülüştür.*” “*Değil mi ki Ateşin Rabbi, ateşin ruhunu yarı yolda*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

bırakmıştı!... Beni, kimse tutamaz bundan sonra. Kaybetme duygusunu bile kaybettiğime göre şimdi artık kayıptan korkmadan savaşılabirim... Sakın ama sakın, bu hikâye burada bitti sanma. Kime seslendiği şimdi belliydi... Döndü O'nun katına baktı." şeklindeki ifadeler, şeytanın Tanrı'yı ve Âdem'i ve onun şahsında bütün insanlığı aynı anda karşısına aldığı ve açıkça tehdit ettiğini göstermeyi amaçlamıştır. Şeytan kendi gücü ve görkemini göstermeye yemin eder, daha sonra tekrar Tanrı'nın huzuruna gelerek yokluk haberinin, Tanrı'nın "ölüleri dirilteceği güne kadar" ertelenmesini teklif eder. İnsanoğluyla hesaplaşması mahşere kadar sürecektir. Bu dilek Tanrı tarafından kabul edilir ve en eski düşmanlık hikâyesi de böylece başlamış olur. 11. mânâ birliği, 'Mesnevi'den Bir Hikâye: Büyük Ayartıcının Çeldiricileri' başlıklıdır. Bu başlık altında, gelenekte varolan ve günümüzde de modern anlatılarda sıkça başvurulan 'hikâye içinde hikâye anlatma' tekniği kullanılmıştır. Mesnevi nazım şeklinde, ifade edilmek istenilen mânâyı pekiştirmek veya daha ileri seviyede sezdirmek amacıyla bazı temsili hikâyeler anlatılması gelenektendir. Bu hikâyede kendisiyle Âdem'in arasına giren ve mahşere kadar sürecek husumet yarışını sürdürebilmek için şeytan, Tanrı'dan insanını kayırmamasını ve kendisine de hak tanıyarak 'yoldan çeviriciler ve çeldiriciler' vermesini ister. "Varedici, güvendiğine öyle bir güvendi ki büyük ayartıcıdan istediği çeldiricileri esirgemedi." cümlesi bu talebin gerçekleştiğini bildirmeye yöneliktir. İlk önce Âdem'in yoluna, altın, gümüş ve kıymetli taşlarla tuzaklar örülür, ancak şeytan bunları yeterli görmez. Tanrı bu defa ona incecik ipekli kumaşlar, ağır şallar, güzel kokular, buhur ve baharatlar gibi insanın gözü ve gönlünü okşayan nesnelere ve hatta kıymetli soylu atları gösterir, şeytan için bunlar da yeterli değildir. Tanrı üçüncü merhalede insanı cezbedecek lezzetli yiyecek ve içeceklerle bir kez ısırıldığında yeme zevkinden vazgeçilemeyen meyveler gösterir. Şeytan yine yetinmez, çünkü hasmı olan insanın, isterse bunlara direnebileceğini bilmektedir. Bunlardan sonra Tanrı şeytana devlet, ikbal, mal, mülk, erk, makam, mevki, ardından şarap, cümbüş ve âlem gibi dünya nimetlerinin en vazgeçilmezlerini gösterir, şeytan memnuniyetle gülümser, ancak "bana direnmesi en zor olanı ver" diye dayatır. Bunun üzerine Tanrı şeytana, henüz Âdem'in zihninde bir kelime ve varlık âleminde bir resim olarak bulunan kadının suretini gösterir.

Romanın bu satırlarında ezel aşkının başlangıcı ve timsali olacak kadın, önce şeytanın dünyasına girer. "Şeytan o akli baştan alıcı gözleri, o mahmur nergisleri, o saçlar arasına gömülmüş munis çehreyi, fidan endamı, beyaz omuzları, gümüş bedeni görünce duramadı, yerinden kalktı... Gördüğü karşısında sersemledi. Neydi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

*bu, nasıl bir şeydi? O bile esrimişti” şeklindeki tasvirî anlatım, okuyucuya âdeta bir tablo karşısında duyulabilecek estetik bir dünya sunmaktadır. Şeytan istediğinin bu olduğundan artık emindir ve itiraz etmez. Hatta bu mükemmel Tanrı hediyesini nasıl nefse çevirebileceğinin, sonra onu yoldan çıkarıp nasıl bir yoldan çıkarıcı hâline dönüştürebileceğinin plânlarını yapmaya başlar. Tanrı’ya hitap eden şeytan, daha önce verdiklerinin insanoğlunda doğuracağı zaafa rağmen, neden yeterince ve bunun kadar etkili olamayacağını örneklerle ifade eder. Çünkü sunulanların hiç biri, Tanrı’yi hatırlatmamaktadır. Unutulsalar bile yeniden hatırlanma imkânları yüksektir. Üstelik hiçbiri Tanrı’nın “vuslatının hazzında cennet, ebedilik ve Yaratıcı’yi vaad etmemektedir” Şeytana göre kadın öyle değildir. Bunların verdiği haz dünyayı karşılarken kadının küçücük bedeni arşa kadar yol açmaktadır. Çünkü bir meleğe en fazla o benzemektedir. Fark eden ve etmeyen için Tanrı’yi hatırlatan bu güzellik ve ona bakarken başı dönen herkes, bilse de bilmese de Tanrı’nın kudretini seyredecektir. Şimdi şeytanın aklına takılan soru, insanların, şeytanla aralarında mahşere kadar sürecek yarışı bildikleri hâlde, her seferinde kendisinin çağrısına uyup uymayacaklarıdır. Şeytan buna da çareler bulmak zorunda olduğunu hisseder ve hemen plân yapar. Âdemoğullarını kendine çekmek için kadını tuzak olarak kullanacaktır ve “Öyleyse ben onların gittikleri yerde olacağım, baktıkları yerde duracağım. En fazla da yarattığın şu kadının gözlerinin derinine, dudaklarının kıvrımına, saçlarının arasına, tenine, bedenine, endamına kurulup oturacağım. Onda seyrettireceğim kendimi. Seni seyrediyor zannederken bana dönecekler. Sana gittiklerini zannederken bana gelecekler.” der. Bir pitoresk tablo izlenimi uyandıran bu satırlar, bir yandan Klâsik Türk şiirinde şairlerin vafsettikleri ve beşerî aşkın sembolü olan güzeli, bir yandan da aynı şiir alanının ilâhî boyutunda Cemâlu’llâh’ın sırlar hazinesi olan *mutlak güzellik*’i resmetmektedir. Bu satırları takiben şeytanın cennetten ayrılışı, bir film karesinden, ya da tiyatro sahnesinden rolünü başarıyla oynadıktan sonra çekilen bir kötü karakter oyuncusunun sahip olduğu gerçeklikte gösterilmiştir. “Ey Âdem’in, şu toprak bedeninin, şu kara balçık yığınının oğulları. Artık korkun benden. Korkun, derken, alev ateş libasına yeniden büründü. Eteklerini gümüş çimenlerin, firuze ırmakların üzerinde sürüdü. Mekânları cennet olmasaydı, neredeyse çimenler de sular da tutuşacaktı. Sesi saf boşluğa çarparken gözden kayboldu, kendi karanlığına karıştı. Anlaşma yapılmıştı. Karanlıklar ülkesinin bu ilk yolcusundan geriye cennette solgun bir gölge, ürpertici bir hatıra kaldı.” ‘Âdem’in “Can Sıkıntısı” başlıklı 12. mânâ birliğinde, Âdem cennettedir ve O’nu “iyi, doğru, güzel ve günahsız” bir hayat sürerken buluruz. Kendisini yalnız, eksik, avuntusuz ve kimsesiz hisseder.*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

“*Kesilip eksilmeyen, yasaklanmayan tükenmeyen esenliklerin bahçesi olan cennette*” canı sıkılır. Böyle bir şeyin başına geleceğini ne kendisi tahmin edebilmekte, ne de böyle bir şey meleklerin aklından geçmektedir. Bunu Âdem’in içine yalnızlık duygusunu koyan, secde gününde kelimelerinin arasına Havva ismini katarak aşk konusunu da bitişik sayfada açan Tanrı bilmektedir. Anlatıcının dikkatiyle sunulan bu kısımda, Âdem masmavi bir cennet nehrinin kıyısındadır. ‘*Çok yalnızım*’ diye içini çeker ve ‘*canım sıkılıyor*’, der. Sağ omuzunda duran yeşil zümrüt kuşu bu hâle şaşırır ve ona hayretle cennette nasıl olup da sıkılabildiğini sorar. Bu satırlarda cennet bu ‘masal kuşu’nun dikkatiyle tavsif edilmektedir. Âdem ona sadık bir dosta açılır gibi sol yanında hiçbir şekilde doldurulamayan bir boşluk olduğundan söz eder. Âdem’in bugün bir benzerinin dünyada varolup olmadığı bilinmeyen bu kuşla olan sohbeti, Leylâ’nın aşkıyla düştüğü çölde, Mevlâ’yı bulma yolunda Mecnûn olan Kays’ın, vahşi hayvanlarla ve başına yuva yapan kuşlarla konuşmasını, düşündürmektedir. Bu kuş cennetten dünyaya düştükten sonra da karşısına çıkar, ancak Âdem’i tanımaz. Âdem’in ihtisasında olmayan ve doğasına aykırı bulunan yalnızlığı, cennette hüthüt kuşunun dilinden yayılır ve duydukları bu haberden cennet varlıkları hayrete düşerler. Melekler zaten işin farkındadırlar. Hikâyenin burasında devreye giren hüthüt kuşu, Âdem soyundan gelen ve ileride ihtisaslarından biri de ‘kuş dili’ bilmek olan Süleyman’ın ulağıdır ve Belkıs’ın ülkesini bulup Süleyman’a onun davetini ileten de, aralarında bir aşkın doğmasına sebep olan da bu kuştur. Yine Mantıku’t-Tayr mesnevilerinde kuşlara rehberlik ederek öncülüğünde Kaf dağlarına varan kuşlara, ‘*mutlak hakikat*’i ve ‘*kendini bilmek*’i öğreten de bu kuştur. Burada yer alması, belki de eserin yazılmasına vesile olan hikâyeyi yazara anlatan ve kendisi de aşk sembollerinden olan Saba Melikesi ile alakasındandır. ‘*Galiba Ezelden Tanışlardı*’ başlıklı 13.mânâ birliğinde, ruhundaki yalnızlık duygusuyla bedeni ağırlaşan Âdem uyur ve bu cennet uykusunda bir rüya görür. Rüyasında sol yanının birden bire boşaldığını duyar ve uyanır. Uykuyla uyanıklık arasında içindeki boşluğu dolduracak olanın az ilerisinde durduğunu görür. Burada “*Sanki bütün bu ağır uyku yalnızca bu uyanış rüyası için uyunmuştu*” cümlesinde bütün samimiyetiyle yazarı bulmak mümkündür. Boşluğu hâlâ sızlayan Âdem, sağ dirseğinin üzerinde hafifçe doğrulur; yüzüne bir tebessüm iner ve merak içindedir. Nereden geldiğini bilmediği güçlü bir ışık gözlerini kamaştırdığı için, pek bir şey seçemez. Onu ilk kez gördüğünde dili tutulur ve bildiği bütün kelimeleri bir ân için unuttur. (Üstelik bu hikâye içinde bu unutma durumu üç kez daha yaşanacaktır!) İlk bakışta onu tanır. Gördüğü Havva’dır. Yazarın bir meddah edasıyla kaleme aldığı bu satırların ve *ilk aşk*’ın başlangıcının

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

özeti budur. Aşka hazır insanoğlu için, 'hiç de sıradan olmayan' bu anlatım ne kadar tanıdık değil mi?

Âdem bu gördüğü şeye ilk defa rastlamıştır, ancak şaşırtıcı derecede tanıdıktır. İlerleyen satırlarda Havva, Âdem'in dikkatiyle ve fark ediş sırasıyla tanıtılmaktadır. "*Sanki Âdem'di ama Âdem'den de başkaydı. Galiba. Ezelden tanışlardı.*" Ardından gelen; "*Ruhuyla o ruhun arasında o zamandan bir şey vardı*" cümlesi, bence Ahmet Haşim'in *Parıltı* şiirindeki "*Âteş gibi bir nehr akıyordu/ Ruhumla o ruhun arasından/ Bahsetti derinden ona hâlim/ Aşkın bu unutulmaz yarasından*" mısralarını çağrıştıracak kadar şiiriyet taşımaktadır. Âdem'in Havva'ya dair bilgisine daima bu hatıra eşlik etmektedir ve bu yüzden Havva her defasında tanıdıktır, ancak her defasında bir o kadar da yenidir. Âdem'in gördüğü Havva; "*Orada duruyordu. Bir şelâle havuzunda, ışığın aynasında, sükûnetin duasında, üzerinden mavi buharlar yükselen bir suda, durur gibi yürüyor, bir yürüyor bir duruyordu. Bir görünüp bir yok oluyor, su ayaklarını yalıyor, bileklerini okşuyor. Damlalar konuyordu omuz başlarına. Kollarından parmak uçlarına, parmak uçlarından cennet toprağına akıyor, dökülüyordu. Cenneti onun güzelliğı dolduruyordu. Havva, orada suyun altında kollarını uzatırken, damlaları elleriyle toplar dağıtırken Âdem dikkatlice baktı ona... Bir baktı. Bir daha da gözünü ondan alamadı.*" anlatımını çağrıştıran yüzlerce sanat eseri bulunabilir, gelecekte de daha nicelerine ilham vereceğı ortadadır. Meselâ bunlardan sadece biri, Orhan Veli'nin "*bir kadının suya değıyor ayakları*" mısraıdır. Evveli ise belki de 'Türeyiş destanı'nda karşımıza çıkan ve kült sayılan sudan, ağaçtan bir ışık huzmesi şeklinde yükselen kadın imajının, milletimizin hayal ve hafızasına nakşolunmuş hâlidir, kimbilir? Âdem bakışlarını Havva'dan alamazken, Havva korku ile etrafa bakmaktadır. Bu çok kadınsı bir davranıştır ve kadının doğasında vardır. Bu ceylan veya güvercin ürkekliğı kadına yakışmaktadır. Her kadın tıpkı Havva gibi görülmek ister, fakat fark edilmekten de bir o kadar korkar. Havva'nın kadın olmasının vurgulandığı bu kısımda eşya karşısındaki merakına ve onun şuursuzca süslenmesine de dikkat çekilmiştir. "*Başının üzerine eğilmiş mavi bir su çiçeğini kopardı Havva, evirdi çevirdi, avuçlarının arasına aldı, merakla inceledi. Yapraklarını okşadı. Usulca, ayaklarının dibinde akan suya bıraktı, döndü, bıraktığı çiçeğin arkasından baktı. Sonra mavi bir çiçek daha kopardı. Kadındı. Saçlarının arasına taktı. O, saçlarının arasına mavi bir çiçek takarken, bir başkasının arkasından bakakalmışken, cennette zaman yoktu ya Âdem yine de bu ânın biteceğinden korktu.*" Bu defa da görülmeyi çok istediğı hâlde Âdem, Havva'nın kendisini görmesinden korkar. Âdem tekrar uyur, uyanıp gözlerini açtığında iki uyku

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

arasında gördüğü ve rüya sandığı şeyin var olduğunu algılar. Bu defa Havva suda değil, az ilerideki bir ağacın arkasındadır. 14. mânâ birliği, ' *Seyir Lugatçesi: Ama* ' başlıklıdır. Bu kısım roman içinde Âdem'in fizikî özelliklerinin ilk vurgulandığı kısımdır. " *Âdem de güçlü ve güzeldi. Yapılı ama narindi. Zarif fakat heybetliydi. İnce ama derindi. Toprağı dünyadan suyu cennettendi. Bu yüzden gölgesi vardı. Farklıydı yani. Cennet sakinlerine göre bambaşka bir güzellikle güzeldi. Demem o ki, cennetin cemicümesi ondan daha güzelinin olamayacağından neredeyse emindi. Ta ki Havva yaratılıncaya kadar. Ne zaman ki bir şelâle suyunun havuzunda Havva'nın kelimesi vücut buldu, cennet ehlinin güzelliğe dair bütün bilgisi baştan sona bozuldu.* " Melekler Havva'nın yaratıldığını duyunca Âdem'in yaratıldığı günkü kadar tedirgin olurlar. Onların dikkatiyle Havva sadece güzel değil, aynı zamanda tatlı ve sevimlidir. Sıcak, cana yakın ve gönüldendir. Boyu ve endamı Âdem'e denktir, ama sanki teni onunkinden daha parlak, gözleri, bakışları daha gizemlidir. Çetrefildir ve bu çetrefillik açık değil gizlidir, zahirde değil içtedir... İlk bakışta durudur. Su gibi yalın, ışıltılı ve akıcıdır. Sudan yaratılmış gibi berraktır. Her an değişmekte bir kararda durmamaktadır. Kendisine düşenin yitip gideceği uçurumlarından kurtuluş, yine onun eliyle mümkündür. Havva bir çiçektir, ancak onu çiçek olarak algılamak zehir olduğunu bilmeye mani olmamalıydı. N. Bekiroğlu bunu söylerken ağı mânâsına gelen *zehr* ile çiçek mânâsındaki *zehr* ' in Osmanlı Türkçesi'nde aynı yazıldığını; Lokman hekimlerin bazı çiçekleri kaynatıp sularından ilaç yapıp hastalarına deva olarak sunduklarını ve her ilaçta da mikro oranlarda zehir bulunduğunu; meselâ suda yetişen nilüfer çiçeğinin şurubunun çiçek hastalığını teskin ettiğini de, mutlaka bilmektedir. Suda zuhur eden Havva'nın nilüferle özdeşleşmesinden daha tabii bir şey olamaz. Belki de daha sonra Meryem'in zambakla anılması da bu yüzdendir. O tehlikede olduğu kadar tehlikedir de. Havva suç ortağı ve suça teşvik edici olduğu kadar suçun da ta kendisidir. Hiddet doğuracak bir sebep olduğu gibi, hiddeti savuşturacak kadar da saf bir güzelliktedir. Saf güzelliğin haberi Havva'dadır. Ona bir kez bakanın Tanrı'nın varlığına inanmaması mümkün değildir. Melekler onun kaderinin büyük acılara gebe olduğunu sezerler, ancak bu sezgi bilgiye dönüşmez. Meleklerden biri Havva'nın saçlarına taktığı mavi çiçeği görünce, mavinin çağrıştırdığı hüznü ve melankolinin gerçek olacağı kesinleşir, melek bunu kalbinde hisseder.

' *İki Adım* ' başlıklı 15.mânâ birliğinde, kendisini bir şelâle suyunun havuzunda bulan Havva, hem uysal hem de dik başlı bir tavırla etrafına bakarken, kimin sol yanını boşalttığını, kimi tamamlayıp eksilttiğini bilmez, ancak merak eder. O sırada uyuyan

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Âdem'i görür. Âdem cennette toprağında akan bir suyun kıyısında, bir ağacın altında uyumaktadır. Bu kısımda uyuyan Âdem'in tasviri yine gösterme tekniğiyle dikkatlere sunulmuştur. Havva bir süre onu seyrederek ve gördüğü şeye merakla dokunmak ister. Âdem uyanınca korkar, tekrar ağacın altına saklanır ve Âdem'i oradan seyretmeye devam eder. Kısa bir süre sonra ilâhî bir çekilişle her şeyi göze alır ve Âdem'e doğru iki adım atar. Henüz aşk yoktur, ancak cezbe ve merak Havva'yı harekete geçirmiştir. Aşka giden yolda ilk adım ve ilk hareket ona aittir. '*Bana Bir İsim Ver, Varlığım olsun*' başlıklı 16. mânâ birliğinde, uyuduğu cennet uykusundan uyanan Âdem, Havva ile göz göze gelir. Çekinerek elini uzatır. Havva "*içini dolduran ses ve ışıktır*" usulca ona, '*sen kimsin*' diye sorar. Aslında bildiği kelimeyi bir de ona doğrulatmak arzusundadır. "Taşınmış nutuk" üslûbuyla kaleme alınan konuşmalarda, Havva, "*ben kadını, ama bu benim sıfatım*" der. Sesi ölümsüzlük suyuna benzeyen Havva, Âdem'e, "*Bana bir isim ver, varlığım olsun*" şeklinde sözlerine devam eder. Aklından yeni bir şey geçmiş gibi konuşmasını sürdüren Havva, "*Hatta bana öyle bir isim ver ki, senin adının yanında dursun, seni anan beni de ansın. Seni hatırlayan beni de hatırlamış olsun. Aramıza bir "ile" koy, bizi birbirimize bağlasın*" der. Âdem Kelimelerin Günü'nde Tanrı'nın kendisine öğrettiği ismi tekrarlar. Havva da ismini hemen benimser ve o da bu ismi tekrarlamaya başlar. Âdem'in ismini Tanrı vermiştir, Havva'yı ise Âdem adlandırmış olur. Havva'nın adı adına, ruhu ruhuna, varlığı varlığına katılarak bütünleşir. Havva'nın bedeni, kaburgası kadar Âdem'e yakındır. Romanda daha önce Havva'nın Âdem'in sol yanının boşalması ile vücut bulduğu söylenilmişti, burada ise Âdem'in kaburgasından olduğu sezdirilmiştir. Bu Tevrat'a ve bazı Hadislere dayandırılan bir kabuldür⁶, Kur'ân-ı Kerim'deki Nisa(4/1), A'râf(7/189), Rûm(30/21 ve Zümer(39/6) Sureleri'nde kadının yaratılış sırrını ifade eden böyle bir bilgi yoktur. Havva, güzelliği bir isme sığmayacak kadar büyüktür ve Âdem bildiği bütün isimleri ona vermek ister. Bunu başaramaz, ama ona her defasında bir başka isimle seslenir. Çünkü Havva '*tükenmez bir hazine*'den nişan taşımaktadır. '*Ben Senin Neyinim*' başlıklı 17. mânâ birliğinde, Havva'nın ismini öğrenmiş olduğu bir daha vurgulanır, ancak onun başka merakları sürmektedir. Havva bu defa da nereden geldiğini, nereli olduğunu ve özünü merak eder. Âdem ona, "*aynı yerden aynı özden yaratılmış olmalıyız*" diye cevap verir. Sol yanında boşalan yerin acısını artık duymamaktadır. Havva yattığı yerden doğrulur ve bu 'eğe kemiği' meselesini kendi lisanından ifade ederek "*ben senin eğe kemiğimin. Bak tam şuranda benimle*

⁶ Ömer Faruk Harman, "Havva" maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul 1997, C.16, s.542-545.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

dolar bir boşluk. Ben olmazsam sende bir yokluk ki ne yokluk" der. Biri diğzerinin tamamlayıcısı olan bu iki varlık, tasavvufî aşkta görüldüğü üzere, ikilikten kurtulup iki ayrı bedende bir şey olmuşlardır, artık âşıkla maşuk birdir. Bir melek onları seyreder ve "ayrı ayrı da güzeller, bir araya gelince bir başka güzeller" diyerek gülümser. Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn mesnevisinde de ilâhî aşk, 'bir olmak' ve 'iki âşık' kelimeleriyle ifade edilmektedir.⁷ Havva'nın kadın olduğu bir daha vurgulanarak onun, 'temsilleri sevdiği, hakikatin dilini nasıl çapraşıklaştırdığı ve Âdem'e kendi hakikatini nasıl öğrettiği' anlatılır. 18. mânâ birliği, 'İlk Aşk' başlıklıdır. Bu kısımda ezelden tanıdık olan Âdem'le Havva birbirlerini daha fazla tanımaya başlarlar. Havva Âdem'i tanıdıkça ona, sırlar kitabının sayfaları gibi açılmaya başlar. Anlatıcı yine mesnevilerde olduğu biçimiyle geleceği bilen hakim bir tavrın eşlik ettiği cümlelerle karşımızdadır. "Güzellik bu hikâyenin dönüp dolaşıp varılan eylemi. Bu kadar güzelliğin arasına kaçınılmaz olan aşkın kelimesi de geldi yerleşti. Bu ilk erkek, ilk kadına, kendisinden sonraki bütün erkeklerin bütün kadınlara duyacağı kuvvenin yekûn fîliyle muhabbet etti. Havva böğründen çıkıp da yanına uzandığında, anlamsız erkek oluşu bir anlam kazandı. Varlığın özü muhabbet; gizliydi Âdem, aşikâr kılındı. Âdem, Havva'yı kendisini sever gibi sevdi. Havva'yı sever gibi kendisine sevgilendi, özüne muhabbet etti.. En fazla yanında olduğu zamanda bile özlem duydu ona, bu kendisini özlemekten farklı değildi... Havva Âdem için, benim değildi, ben'di" Eşit ve üstün değil denklerdi ve birbirlerini tamamlıyorlardı. Bu kısımda, Havva'nın Âdem'i sükûna erdirmek için yaratıldığı, ancak onun için liman değil, fırtınalı bir deniz olduğu; boğarken ona hayat verdiği; bir su gibi taşkınyla dirilttiği; Havva'nın güzelliğinin, Tanrı'nın cemâl suretinin kâinattaki tecellisi gibi, Âdem'in ona bakmasıyla çoğaldığı; Âdem'in, onun sürekli değişen ve kendisine öğretilen Kelimeler Kitabı'nın sınırlarını aşan hâllerini anlamakta zorlandığı, ancak onu kadını her hâliyle sevdiği ifade edilmiştir. Âdem kendisine ne olduğunu anlayamadığı gibi, ilk anda bu aşkın adını da koyamaz, sonra tekrar Kelimeler Kitabı'na bakar ve erimenin, bir'ikmenin ve bir'leşmenin adına, sıradan insanların aşk dediklerini öğrenir. Aşk öylece gelmiş ve aralarına girerek ben ve sen kalkmış 'biz' olma, bir cennet öznesi olarak hayatlarına katılmıştır. Bu kaçınılmaz durum metinde ilâhî uslûba çok benzeyen bir dikkatle kaleme alınmış "Ve Havva ile çift olduğunda Âdem yalnızlığın ancak

⁷ Pervin Çapan, "Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn'unda Tematik Olarak Aşk", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/7, Fall 2009, p.221-238.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Allah'a mahsus olduğunu anladı. Demek bundan böyle Havva'sız yapamazdı.” denilerek Havva'nın varlığının Âdem için nasıl bir nimet olduğu ve isim benzerliğinden hareketle ‘hava kadar gerekli’ olduğu sezdirilmiştir. Havva cennette doğduğu hâlde, Âdem'e cennet olmayan bir yeri çağrıştırmaktadır ve Kelimeler Kitabı'nda karanlıkta kalan ve unutulmuş bahisler arasında olan o yere varmak için daha çok sayfa ve çok hikâye vardır. Âdem Havva için her türlü sıkıntı ve zahmeti çekmeye ve ondan gelecek her belâya katlanmaya hazırdır, ancak aşkın yolları kazalıdır ve her kazanın da bir belâsı vardır. Üstelik bu belâ, kalubelâda yazılmıştır. Cennetin onlara durak kılındığı, orada her istediklerini yapabilecekleri söylenmiş, ancak yasak meyveyi yemek bir tarafa, onun ağacına bile yaklaşmamaları konusunda uyarılmışlardır. Tanıdık olan kaza bir kere yola çıkmıştır ve kaçınılmaz olarak onlara ulaşacaktır. Anlatıcı şiir tadında bir anlatımla, bu tanıdık belânın çıkageldiğini söyleyerek I.metin halkasını tamamlar. Roman içinde oldukça uzun olan bu bölüm(s.13-78), asıl hikâyenin zaman, mekân ve şahıs kadrosunu tanıtmaya yönelik giriş kısmına benzemektedir. Romanın konusu ve izlediği ana tema bu kısımda şekillendirilmiş ve bundan sonra olabilecekler hususunda okuyucu bilgilendirilmiştir.

Romanın ‘gelişme’ kısmı olarak niteleyebileceğimiz II. metin halkası *Yasak Meyve* başlıklıdır ve 21 mânâ birliğinden oluşmaktadır. Bu mânâ birlikleri de, işledikleri konu bakımından, tıpkı birinci metin halkasında olduğu gibi geniş bir alana yayılmıştır. Bu metin halkası başlığından da anlaşıldığı üzere, Âdem'le Havva'nın cennetten çıkarılıp yeryüzüne indirilmelerine sebep olan ve Tanrı'ya isyan olarak algılanmasına rağmen, bir günah olmadığı, ancak büyük bir gafletin eseri olarak görülmesi gereken merak unsurunun genişleyip açıldığı kısımdır. Mânâ birliklerinin başlıkları bir araya getirilip bir cümle olarak düzenlendiği takdirde, hikâyeyi çözüme götürecek önemli ipuçları yakalanabilecektir. Yine mesnevilerde asıl konunun işlenişi sırasında karşılaşılan başlıklara benzeyen bu mânâ birliklerini sıralayacak olursak bunlar: “Şu Ağaç; İlk Karşılaşma; İkinci Karşılaşma; Merak; Siyah Örtü Tülünün Kalkması; Vesvesenin Kalpte Doğan Ağacı; Ağacın Çağrısı; Arzu; Havva'nın Kendi Güzelliğini İkinci Kez Seyretmesi; Yalan Yeminci; Yasak Meyve Isırığı; Utanıyorum Diyebilirdi; Örtün Beni; Âdem'in Şelâle Suyuna Girmesi; Dokunuş; Diyebilirdi. Ama Demedi; Sebebi Bahanesi; Affet Yakarışı; Affetti; Düşme ve Cennet Azığı'dır.(s.79-153) Bu metin halkasında, eserde daha önce belirtildiği üzere şeytanın ahdedtiği plâni uygulamaya koyduğu görülür. Âdem üzerinde, Havva'nın şahsında gerçekleştirilecek bu plânda bütün bir insanlığı ilgilendirecek sonuçlar gizlidir. Eserde ilk düşen, kibre kapılan asi ve azgın bir hasım olarak

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

nitelenen şeytan, Âdem'in şahsında, onun zaafından istifade ile Havva'nın bir hazine olan güzelliğini kullanarak insanoğlunu aldatacak ve kıyamete kadar sürecek bir yarış ve Tanrı katındaki itibarını yeniden kazanmaya çalışacaktır. Günahlardan uzak cennet mekânında Âdem'le Havva yasak meyve ve onun yetiştiği ağaç konusunda uyarıldıklarını unutarak mutluluk içinde yaşarlarken şeytan ağacın ruhuna girerek ve çeldiriciliğin bütün maharetlerini kullanarak onları yasağın cazibesine çekmeye çalışır. Ağacın hikmeti, ismiyle çağrıştırdığı yorumun zenginliğidir. O bir semboldür. O sadece bir ağaç değil, edep dairesi, kulluk kaydı, tahayyül hududu, imkân sınırı ve kısacası bir sınır taşıdır. Anlatıcı yasak ağaç ve şeytanın müdahaleleri karşısında tarafını belli ederek “*Her şeyi yaratan, istese, şeytani da, şu ağacı da, hatayı da, günahı da, unutmayı da, isyanı da yaratmayabilirdi. Ama cennetten dünyaya yol açılmıştı bir kere. Şu ağaç bahanesi.*” deyiverir. Âdem'in üstündeki kader gerçekleşecek ve sırlarla dolu imtihanla yasak meyve ısırılacak ve Âdem kendi tercihiyle sınanacaktır. Uzun süredir cennette bulunmayan şeytan, yumuşak, aldatici ve kısıp bir sesle, cennette birbirlerine aşk şiirleri okuyarak el ele dolaşan çifte seslenecek ve yasak ağacı merak etmelerini sağlayacaktır. Hedefinde sadece yaratılırken hamuruna unutkanlık ve sabırsızlık eklendiğini bildiği Âdem değil, aynı zamanda bütün safiyetiyle Havva da vardır. Âdem şeytanı bilmektedir, ancak bu kelime onun için henüz bir kötülük telkin edecek bir anlam genişliğine ulaşmamıştır. Onlara bazen sen, bazen siz diye veya isimleriyle hitap etmekte, bazen de ikisine birden seslenmektedir. Bir gün, Âdem'le Havva'ya “*cennetin dışında bilmediğiniz ne dünyalar var, bir bilseniz*”, der. Henüz ağacın adını bile anmamıştır, ama fırsat kollamaktadır. Âdem'le Havva kendilerini yasak ağacın altında buldukları ve meyvelerinden bir ısırık almayı düşündükleri bir gün defne ağaçları onlara set olur ve Âdem'in altında yaratıldığı filbahri ağacı da yasak konusunu Âdem'e hatırlatıp uyarır. Âdem Havva'yı da alır ve bir daha bu ağaca yaklaşmamayı öğütleyerek oradan süratle kaçar, ama akli yine de ağaçta kalır. Şeytan o günden sonra bir süre görünmez, ancak onların ayağını kaydıracak asıl yalan vaadini hazırlayarak geri döner. Âdem'e ölümlü olduğunu hatırlatır ve ancak yasak meyveden yediklerinde onları bekleyen sonsuzluk ve esenlik bilgisine sahip olabileceklerini akıllarına sokar. Âdem her defasında teklifi reddeder, ama ölecek olma ihtimalinin gerçek olmasından da ölümü bilmemesine rağmen korkar. Ağaç suretindeki şeytanın çağrısına hayır der, fakat ağacın masalsı ve mucizevî çağrısı ikisini de ele geçirir. Uyku ve rüya motifleri eşliğinde ağaçta birbirlerini görmekte dirler. Yasağın delineceği ve büyük günahın işleneceği konusunda anlatıcı da ümidini yitirir ve “bu hikâyenin varacağı yer besbelli” der. Ebedilik ve melek olma vaatlerine kanan Âdem, bütün

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

insan soyunun hatırlaması gereken sözünü unuttur. Bu unutuş anlatıcıya göre; “*oruçlu olduğunu unutup su içmek gibi değil, insanın kanatları olmadığını unutarak kendisini boşluğa veya uçuruma bırakması*” gibidir. Sonunda; “*Uzandı iki eliyle Âdem. Dalı kendisine doğru çekti. En ışıklı, en güzel, en kokulu meyveyi seçti. Kopardı... Âdem Havva'nın elinden, Havva Âdem'in elinden. Birbirlerine sundular, tattırdılar yasak meyveyi. Ağırladılar, azizlediler birbirlerini.*” Bu kısımda yasağın delinmesi konusunda gösterdiği sebatsızlıktan dolayı daima suçlanan Havva'nın, anlatıcı tarafından kadına has insiyakî bir tavırla, kendisi de kadın olduğu için sorumluluğun paylaşılması noktasında aklandığı görülür. “*Büyük ağacın altına ne biri sonra, ne diğeri önce geldi. Ne biri gecikti ne de öbürü acele etti... Ne geldiyse başlarına birlikte geldi. Öznesi çiftti bu cümlelerin. Eylemi tekildi. Suç tekti ama işleyeni ikiydi... Bir bedende iki ruh, iki bedende aynı ruh olarak yediler yasaklanmış meyveyi. Kimse kandırmadı kimseyi. Suçu ne Âdem Havva'ya yükledi ne de Havva Âdem'i itham etti. Ancak çok büyük suçu paylaşanların duyabileceği bir yakınlıkla yakındılar şimdi. Yasak meyvenin tadıyla tatlanan Havva, Âdem kadar suçlu, Âdem kadar suç ortağıydı... Suç onları birleştirdi.*” Isırdıkları meyveyi yutamadan, Âdem, korkulu ve çocuksu bir cennet rüyasından henüz uyanmamışken ateşin zorba efendisi ve kıvrıla kıvrıla yanan dumansız bir ateş olan şeytanı kendi suretinde görür. Şeytan bir ayartma tuzağıyla Âdem'le Havva'yı çok kolay düşürmüştür. Onlara kıyamet kendi tercihlerinden gelmiştir. Tanrı'nın emrine uymamış olmaktan dolayı utanç içindedirler. Mahremiyetin cennet örtüsü ve içten gelen bir giysi gibi olan *libâs-ı fitrî* üzerlerinden kalkmış, onlara sadece utanmak kalmıştır. Önce birbirlerine çıplak gibi gelmeyen Âdem'le Havva birbirlerine görünmekten utanmaktadırlar. Artık cinsiyet olarak ayrılmış, kadın kadınlığını, erkek de erkekliğini anlamıştır, aralarında birkaç cennet yaprağı kalır. Bu anlatımların geçtiği satırlarda tasvir edilen unsurlar, tarih boyunca pek çok ressamın tablosuna ilham kaynağı olmuştur. Bu günden sonra asla eskisi kadar kusursuz bir çift olamazlar, bir bütün olduklarını sandıkları anda bile aralarına bir yabancılik ve lisan uyumsuzluğu girer. Havva örtünme kaygısına düşer. Şelâle suyuna giren Âdem, ağzını cennet suyuyla çalkalar ve tepeden tırnağa yıkanır. Şeytan daha ilk bahiste kazanmıştır. Âdem Rabbinin rızasını kaybetmekten acı çekerken, gafleti içine bir korku vermektedir. Bu korku cennet denilen bahçeyi kaybetme korkusu da değildir. Utanç içinde, yaratıldığı filbahri ağacının altında kıvrılıp yatarken bir büyük meleğin kanadıyla kendine gelir. Kelimeler Kitabı'ndan öğrendiklerinin çoğunu unutmuş, bilgisi sınırlanmış, bilmek bilinmezliğe dönüşmüştür. Bu kitaptan en çok öne çıkan kelime ‘irade’dir.. İradesine yenik düşen Âdem, artık çok az bir şeyle

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

yetinmek zorundadır. Gaflet-isyan, akıl ve kalp, iyilik ve kötülük arasında gidip gelir. Gafletinden kendisinin sorumlu olduğunu bildiğinden nefsinden, heveskârlığından ve kaderinden dolayı isyan edip 'başka ne yapabilirdim?' demez. Hatta büyük ayartıcı şeytani bile suçlamaz, çünkü şeytan kötülüğün sebebi değil bahanesidir. Bu yüzden 'Ben yanıldım. O çağırdı ama giden ben'dim' diyerek öznesine Havva'yı da dâhil eder ve 'bize kimse etmedi bizim eylediğimizi' demekle yetinir. Kelimeler Kitabı'nda tevbe de vardır, af da vardır. Şeytanın yaptığı gibi, kendi tezlerini ispat için direnip onun gibi davranmak yerine affedilmeyi dilemek daha yerinde olacaktır. Onlar nasıl af dileneceğini, bu durumda tevbenin affa vesile olup olmayacağını da bilmemektedirler. Âdem cennet suyunun kıyısında Rabbine yalvarır. Önce beni affet, der, sonra pişmanlığını belirtecek sözleri bir bir sıralar ve cümlesini Rabbim beni kendi hatırın için ve Yaratanımdan ötürü bağışla diye tamamlar. Her şeye razıdır, hatta cennetten kovulmaya, sürgün edilmeye ve Havva'dan ayrılmaya bile... Sen affedicisin, ben kendimi affetmesem bile sen beni affet. "Yanılgım sebebiyle düştüm, düşenin dostu Allah'tır, tut elimden beni kaldır", diye yalvarır. Tanrı onun af yakarışını sever ve kendisinden hoşnut olur ve gaflete rahmet ederek Âdem'i affeder. Anlatıcı bu sonuçtan emin olarak memnundur, çünkü onlar yasak meyveyi sadece ısırmışlardır, yutmamışlardır bile! Tanrı Âdem'in bu gafletini herkese, bütün cennet varlıklarına, yasak ağaca, hatta Âdem'in kendisine bile unutturur, artık o filbahri ağacının altında yaratıldığı gün kadar masumdur. Affin ardından Tanrı Âdem'e emir kipinde hitap eder ve "İnin. Düşman olarak yaşayın. Ve dünyada bir süre kalın" der. Bu cümlelerin muhatabı Âdem'le Havva'dır, ama sonuçta bu iki öznel hikâye bütün insanlığın hikâyesi olur. Anlatıcı, Âdem'le Havva'nın cennetten kaçır gibi ayrılışlarını kelimelerle o kadar güzel resmeder ki, dünyada yaşanan ayrılık tabloları kadar gerçekçidir. Kimseyle gerektiği gibi vedalaşamazlar. "Yola çıkmadan önce Âdem, dönüp geriye son bir kez baktı. Bulutlar dizi dizi. Yaşlı filbahri ağacı. Sanki cennet her zamankinden daha güzeldi. Kulaklarında ilâhi cümlenin yankısı: Onlar düşecekti. Bu bahçe burada böylece kalacaktı. Çok acı! Çok acı! Gözü geride kaldı. Havva ise omuzları bir araya toplanmış, boynu bükük, başı yerde, gözleri minicik ayaklarının ucunda. Nereye gittiğini bile bilmeden, yürümek değil sürüklenmekti bu. Gözlerinden yaşlar süzülüyordu. Saçları alnına yapışmış, güzel burnu kızarmış, ıslanmıştı. O da son bir kez dönüp geriye bakmak istedi. Başını çevirdi. Ama öyle telâşlıydı ki, saçlarının arasındaki çiçeği düşürdü yere, fark bile etmedi. Havva gitti. Arkasında mavi bir suç çiçeği kaldı. Meleklerden biri, aldı onu. Hani, Havva'nın yaratıldığı gün, seyrettiği güzellikten geriye, kalbinin üzerinde bir sezginin hüznü kalmıştı." Âdem'le Havva uzun bir yol arkadaşlıkları olacağını anlamışlardır,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

ancak gidecekleri yerin uzaklığını kestiremezler. Üstelik soluğunu daima enselerinde hissedecekleri biri de onlara eşlik etmektedir! Cennetten üç şey almalarına izin verilmiştir. Bunlar: Kelimeler, aşk ve annelik duygusudur. Kelimeleri Âdem alır, annelik duygusunu taşımak da Havva'ya kalır. Aşk ağır olduğu için tek başlarına taşımaları mümkün değildir, bu yüzden yarı yarıya bölüşürler. Dünyaya düşüş sırasında, düşüşün şiddetinden nutku tutulan Âdem, bildiği bazı kelimeleri kıyamete kadar unuttur. Aşkın yarısı daha yolda iken kaybedilir. Bu yüzden, dünyada aşkla ilgili kelimeler, yetersiz ve kusurlu kalmıştır. Annelik duygusu, Havva'nın cennet duygusuna eştir ve kadın bedeninde tastamam durmaktadır.

Romanın III. metin halkası, '*Serendip Yolu*' başlıklıdır ve 22 mânâ birliğinden oluşmaktadır. Bunları sıralayacak olursak: 'Geldi; Buldu Redifli Dünya; Serendip Yolu: Âdem'in Kelimeleri Hatırlaması; Dünya Cennet Değildi; Dünya Tacizi; Zümrüt Kuşunun Yabancılığı; Dünya Bir Cennet Bir de Cehennem Gibiydi; Saf Uyum; Bütün Yollar; Secde Anı; Bir Daha: Buldu Redifli Dünya; Bulutlar ve Filbahri Ağacı; Öğrendi; İlk Ekmek; Dünyanın da Âdem Üzerindeki Hakkı; Âdem'in Yalnızlık Halleri/Havva Sözleri; Yolculuk; Kavuşma; Dünya Hazzı; Cennetin Havva'ya Hediye Göndermesi; Doğum; Âdem: Baba (s.155-223)

Romanın gelişme kısmının devamı sayılabilecek nitelikteki bu metin halkası, eserdeki merak unsurlarının çözüme giden yolda ilerlemesini sağlayan metin parçalarından oluşmuştur. Âdem ve Havva'nın dünyada geçirdikleri hayatın izdüşümü olan mânâ birliklerinde, bu iki ezel âşıkı cennettekenden çok farklı boyutlarda karşımızdadır. Cennet yitirilmiştir, ancak dünya da sanıldığının aksine bir ceza yeri değildir. Ruhun olgunlaşması için bir imtihan yeri olduğu da açıktır. Tanrı'nın dünyaya gitmelerini buyurması sebebiyle buradadırlar, yoksa günahlı ve lânetli oldukları için değil. Âlemlerin Rabbinin yaptığı her şeyde bir hikmet olduğu açıktır. Anlatıcı yaşananlar kadar saf bir dikkatle '*dünya böyle yaratılmış beklerken Âdem yasak meyveyi yemeyip sonucunda buraya gelmeyip de ne yapacaktı?*' diye sormaktan kendini alamaz. Âdem sonunda yedi lâcivert denizin ortasında güneşe doğru yükselmiş bir küçük ada olan Serendip'e iner.

Âdem'in hayatının yasak meyveyi yedikten ve cennetten çıkarıldıktan sonraki dönemi hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de bilgi yoktur. Diğer İslâmî kaynaklardaki haberler ise genellikle Yahudi geleneğinden aktarılmış bilgilerdir. Kur'ân ve sahih hadislerde yer almayan bazı rivayetlere göre cennetten yeryüzüne inme emri üzerine, Âdem Hindistan'a, rivayetlerin ekserisine göre ise Seylan(Serendip)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

adasına, Havva da Cidde'ye inmiştir. Onların daha sonra Müzdelife ve Arafat'ta buluştukları söylenir.⁸

Her cümlenin 'buldu' kelimesiyle sona erdiği bu mânâ birliği, mesnevilerde ve modern metinlerde aksiyonu yavaşlatmak yanında, geriye dönüş ve özet tekniklerini de içine alan bir anlatımla kaleme alınmıştır. Bunlar manzum olan mesnevilerde sıkça kullanılan gazel tarzı anlatımları düşündürmektedir.

Serendip, 'beklenmedik şeyler ülkesi' demektir, ancak Âdem buraya geldiğinde burada gerekli olacak pek çok bilginin kendisini beklediğini görür. Âdem ezelde kaderine yazılan dünyaya gelinceye kadar, dünya pek çok merhaleden geçerek yaşanılabilir bir yer kılınmıştır. Dünyayı karşılar, ancak daha çok ütöpik bir ada görünümündedir. Dünya maddi olarak Âdem'in gelişine hazırlanmıştır. Dünyanın başlangıcı ve sonu olan aşk, Âdem'in gelmesine çok yakın bir zamanda bülbül ve gülün varlığında ortaya çıkmış, o dünyaya geldiğinde aralarında yaygın olarak bilinen bir aşk hikâyesi doğmuştur bile. Canlı cansız varlıklar, özellikle hayvanlar ol emrine uyarak yaratılmış, hiç biri tekâmül etmemiş ve Âdem geldiğinde onları olgun bulmuştur. Kedi şimdi olduğu gibi mağrur ve caziptir, ancak şimdilik yabancıdır. Köpek ilk geldiği günde bile sadıktır. Arılar onun için ballarını çoktan hazırlamışlar, koyun ve keçilerin doğasına evcil oldukları yazılmıştır. Âdem'in dünyada sadık dostları olur ve onlar aracılığıyla hayata tutunur. At henüz kendisine yabancı ve uzaktır, onun dostluğuna henüz vakit vardır. Bu özet şeklindeki anlatımlar, Darwin'in teorilerine ve günümüzde tartışılan Âdem'in ilkel olduğu düşüncelerine karşı oluşun tezahürü olarak nitelenebilir. Çünkü Âdem hiç mağarada yaşamamıştır, ev bilgisini ottan ve sazdan da olsa, en kıymetli bir bilgi olarak hazır bulur. Bir başka ifadeyle o kendisini birdenbire uygar olarak bulur. Dünya bir şiiirdir ve Âdem dünyanın ilk redifi olarak 'buldu' kelimesini seçer. Şiirin tek eksiği Âdem ve Havva'dır. Âdem gelmiş, Havva henüz ortalarda yoktur, ancak yine de Âdem dünyadan, dünya da ondan memnundur. Sonsuz ve sınırsız cennete sığmayan Âdem, dünyaya sığmıştır. Âdem kendisini Serendip adasının kumsalındaki bir hurma ağacının altında bulur. Altında yaratıldığı ağacı hatırlar, sanki bir cennet rüyasından yeni uyanmış gibidir. Bir çocuk gibi zihni boştur, ancak kısa bir süre sonra kabahatini ve nasıl aklandığını hatırlar. Susadığında ve gözlerine kum taneleri battığında, dünyada hiçbir şeyin cennetteki kadar kolay olamayacağını anlar. Dünyada hiçbir şey ona gelmeyecek, hepsine kendisi gidecektir. Serendip yolu üzerindeki

⁸ Süleyman Hayri Bolay, "Âdem" maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, C.1, İstanbul 1988, s.363.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

her şey onun için yeni, yabancı ve başkadır. Bildiği tek şey yalnızlığıdır. Kendisine öğretilen kelimeleri dünyada bir bir hatırlar ve hazır bulur, onları tanıdıkça daha da tanımak ister. Her şeyin ilkini bir anda yaşar. Dünyada yapayalnız olduğunu anlayınca ağlamaya başlar. Bir süre sonra kendi ağlamasından yorulur ve susar. Cennette olan her şey dünyada da vardır, tek fark cennettekilerin kusursuz olmasıdır. Cenneti görmeyenlerin onu hayal bile edemeyeceklerini, ancak onu temsil ve mecazlarla bilebileceklerini düşünür. Dünyada zaman yaratılmıştır ve Âdem buna uymak zorundadır. Ne oldum değil, ne olacağım, demenin insanı insan yapan önemli bir değer olduğunu zaman sayesinde kavrar. Âdem çevresini tanıdıkça korkuları hafifler. İnsan olduğu için kolay alışır ve daha ikinci sabahında dünya ona cennet gibi gelir. Dünyanın fena yanıyla tanışmakta gecikmez. Varlıkların birbirlerine saldırışını, parçalayıp yiyişini gözleriyle görür. Bu da Âdem'i çok korkutur. Öğrendiklerinden sonra Âdem dünyanın cennet değil cehennem olduğunu düşünmeye başlar. Sırtındaki dünya yükü bir kat daha ağırlaşır, dünyaya sitemini belirtir, ama karşılık bulamaz, çünkü dünya kendi diliyle konuşmaktadır. Âdem bir anda ümitsizliğe düşer, nasıl dayanacağını bilemez. Bir sabah uyandığında yakındaki bir ağaçta ötmekte olan ve cennettekine benzeyen zümrüt kuşunu görür. Eski bir dostu görmüşçesine sevinir, ama kuş ona karşılık vermemiş uzak ve kayıtsız kalmıştır. Âdem dostlarını yeniden kazanmak için çok zamana ihtiyacı olduğunu kavrar. Ümidi kendisine yurt edinmek zorunda olduğunu hisseder. Dünya dönektir ve ne zaman ne olacağı belli değildir. Dünyanın aynası saf olmadığından cennetin görüntüsü bu aynaya düşmemektedir. Olanlar arasında bağlantı kurunca düzenin nasıl işlediğini ve ne olduğunu fark eder. Varlıkların birbirleriyle olan münasebetinden asıl olanın hayatta kalmak ve bunun mücadelesini vermek olduğunu öğrenir. Dünya Âdem'in en sert sınanacağı bir yerdir. Hiçbir şey boşuna ve sebepsiz değildir ve bütün yollar sonunda Tanrı'ya çıkmaktadır. Tanrı'nın sığıdığı yer sadece inanan bir kalptir. Zatına hoşça bakar, çünkü âlemin özeti olduğunu anlar. Âdem âlemin gözbebeğidir. Yaratani gönlünde ve ruhunda bu denli hissedince kendisini sadece kul ve ilk insan değil, aynı zamanda ilk peygamber olarak da bulur. Nûr-ı Muhammedî sırrını ve gelişinin evvelinde olan ahiri keşfeder. Bir beyaz gül remzinde 'mim' der. Yaratılışının ve dünyadaki macerasının hikmetini kavrar. Buldu redifi tekrar hayatına girer. Zaman eskisi gibi yek-pâre bir ândır ve kendisi için cennet ve dünya diye bir ayrılık da kalmamıştır. Dünyanın bu ilk sakini öğrenmesi gereken her şeyi öğrenir. Âdem, gelecekte Âdemoğullarının bir parça ekmek için cefa çekeceklerini, bulunca da bir parça ekmekle avunacaklarını anlar. Dünya nimetlerini bir bir tanır. Pişirdiği ilk ekmeği ikiye bölüp yerken ekmeğin dünya olduğunu anlar. Hayatı mümkün kılan hava-ateş-toprak ve suyun

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Âdem'den alacağı vardır. Bu yüzden sözünü unutmaması gerektiğini, ancak onun çocuklarının gelecekte her şeye sahip olma hırsına kapılarak verdikleri sözü unutacaklarını sezer. Alışkanlığın insanın mizacı olduğunu öğrenir, karanlığa alışan bir göz gibi dünyayı kabullenir. Ölümlüdür, ölümden korkmaz, ancak tek korkusu Havva gelmeden önce ölmektir. Havva'nın olmadığı bir dünya kendisi için bir cehennemdir. Görüldüğü üzere özetlenen bu kısımda verilen bilgiler, anlatıcı tarafından, Âdem'in dünyaya alışma sürecini dikkatlere sunmak niyetiyle kaleme alınmıştır. Buradan itibaren anlatıcı Âdem'in yalnızlık hâllerini ve Havva sözlerini beş başlık altında sunar.

I. Âdem Havva olmadan eksiktir. İnsan unutucudur, ancak o Havva'yı hiç unutamaz ve onu hatıra olarak anar.

II. Havva dünde kalsa da, Âdem onu bugünmiş gibi bilir ve kalbinin zamanında onu hep bekler, ancak Havva bir o kadar gelmez. Kırk yıl ağladığı, seksen yıl beklediği, Havva'nın yüz yıl gelmediği kendisine söylenebilir, ancak asıl olan onun kendisinin, kalbinin bir zamanı olduğunu kavramasıdır.

III. Yalnızlığı Havva'nın yaratılmasından önceki yalnızlığına hiç benzememektedir. Rabbine yalvarır. "*Sürgünlüğümün sebebi o değil ama mükâfatı Havva olsun. Sen ki dağları dağlara kavuşturursun, 'kavuşmamız kıyamete kalmamın', burada olsun. Bu dünya yetmez Havva'ya doymaya. Ahretliğim de o olsun*" der. Ardından Havva'ya seslenir. Bildiği bütün kelimelerle derdini ona anlatır. Bu kısımda Âdem'in dilinden dökülen sözler, yitirilmiş bir sevgiliye hitap şeklindedir. Büyük bir aşkın ve özlemin izlerini taşıyan bu sözlerden bazıları şunlardır: "*...Kimin bağrındaki kemikten yaratılmışsan ona gel. Eksik parçamı arar gibi seni arıyorum ben. Sen de beni ara. Boşluğunu doldur, eksikliğini tamamla... Aç kapılarını. Elinle koymuş gibi bıraktığın yerde bul beni. Gel neredeyse. Cennet olsun yeniden.*"

IV. Âdem bir cenneti bir de Havva'yı özlemektedir. Her yer Havva, her şey Havva'dan olmaktadır. Havva belki içinde değil içinden çok derindedir. Havva olsaydı Âdem'in dünyası cennet olurdu, diye düşünür.

V. Âdem'in içi öyle daralır ki, bu dünya ona artık dardır, durmak ve beklemekle olmayacağını anlar. Kurduklarını geride bırakarak salının ipini çözer ve denizlere açılır.

Çetin bir imtihana benzeyen yolculuğu sırasında Âdem dünyanın ne kadar büyük olduğunu anlar, ama Havva'yı bulma düşüncesinden de beri duramaz. Yorulur ama yolundan dönmez.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Bütün bir Asya'yı yürür. Güveni hiç sarsılmaz, çünkü 'Aşkın ipi hiç kopmaz' diye inanmıştır. Havva'yı sadece Âdem değil, bütün âlem bekler. O gelecektir, çünkü gelmeyecek olan bu kadar beklenemezdi. Nihayet izin çıkar. Âdem Havva ile iki dünyanın birleştiği yerde kavuşur. Havva ile birlikte yitirilmiş cennet de geri gelmiştir. Havva ölüp de dönmüş gibidir. Âdem can yitiğini bulmuş, dünya cennet gibi değil, cennet olmuştur. Havva Âdem'in aşeka otu, sarıl sarıl sarmaşığıdır artık. Dağ dağa kavuşur gibi kavuşurlar. Bir damla kan. Rüyası bozular. Artık insan olmak rahimlerde bir damla kanla başlamaktadır. Ana: İnsan olmanın isimlerini sıralayan Kelimeler Kitabı'nda taç sayfa olur ve daha yükseği yoktur. Bir süre sonra Havva hamile kalır ve sudan bile öğrenir. Canı pek çok şey ister. Âdem onun isteklerine şaşırır. Havva ne de olsa cennetten çıkarken annelik duygusunu yanına almış kadındır, şefkate muhtaç olduğu anda Şefik olanın kendisini yalnız bırakmadığını anlar. Bu arada cennetten kendisine armağan olarak bir meyve gelir. Romanın buraya kadarki satırlarında, iki ezel âşığının kavuşmaları tavsif edilmektedir. Havva'nın hamileliği, doğumu, çocuklarına gösterdiği ihtimam ve emzirmesi bir kadın dikkatiyle en ince teferruatına kadar anlatılır. Havva'nın hayatına giren ikizleri, Habil ve Kabil'i diğer çocukları takip eder. Anlatıcı bu noktada Âdem'i de ihmal etmez. Onu da babalık mesleğini kavrama yolunda dikkatlere sunar. Baba olan Âdem'in cennetten dünyaya indirilmesini takiben geçen uzun bir süreden sonra, ilk defa yüzü güler. Habil masmavi yumuşak bir bakışla Kabil ise kum yeşili yabani bir çekiciliğe sahip bir bakışla babalarına bakmaktadırlar. Âdem'e 'baba' diye seslenirler. O da onlara 'oğul' der. Baba olmayı anlar, ama oğul olmanın mânâsını bilemez, çünkü oğul olmak onun ihtisasında olmayan bir ilimdir.

Romanın IV. metin halkası *Atın Bu Hikâyeye Girmesi* başlıklıdır. Altı mânâ birliğinden oluşan bu kısım, 'Atın Bu Hikâyeye Girmesi; Atı Âdem'in İlk Kez Görmesi; Atla Âdem'in İkinci Kez Karşılaşması; Atın Anne Olması Ve... Ölüm Dediğin Buysa; Belâ Sabahının Bulutları', şeklinde başlıklandırılmıştır.(s.225-246) Âdem'le Havva'nın dünyasına bir başka varlık daha girer. Anlatıcı hikâyenin tam da burasında, atın varlığını ve hikâyeye nasıl dâhil olduğunu, bir meddah tavrıyla şu satırlarda anlatır: " *Bütün bunlar olurken, bunca sahife boyunca bütün bunlar size anlatılırken, dalların ve yaprakların arasından bir çift göz, açık değil gizlice, kayıtsızlıkla değil ilgiyle, kimi korkuyla kimi hevesle, ama hep de merakla Âdem'i seyretti.*" Âdem bu varlığın farkında değildir, ancak at onu dünyaya düştüğü ilk günden beri takip etmektedir. Henüz evcilleşmemiş olan bu at hikâyeye böylece dâhil olur. Anlatıcıya göre hayal olan ve bir görünüp bir kaybolan bu at, hikâyenin anlatılmaya başlandığı ilk

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

andan itibaren sayfalar ve satırlar arasında bir durup bir koşarak hep vardır. İlk karşılaşmaları soğuk ve ay ışığının olduğu bir gecede, ikisinin de inmek zorunda oldukları bir ırmağın kıyısında gerçekleşir. Âdem'in dikkatiyle tavsif edilen at, su içmektedir. "Ön ayakları bileklerine kadar suya batmış. Yansıması suyun parlak yüzüne yayılmış, uzanmış. Tatlı bir rüzgâr yalıyordu güir ve parlak yelesini. Ay ışığı güzel sırtını, sert sağrısını okşuyordu. Öyle zarifti ki, o su içerken, suyun yüzünden bir ürperti bile geçmiyor ve dalların ve yaprakların gölgesi, hayır, onunla birlikte eğilmiş su içmiyor, sadece onu seyrediyordu. Işık saçıyordu... Bir tutam deniz köpüğü, bir içimlik suydü sanki. Ama, ay ışığında bile fark etti Âdem, alnından burnuna doğru çatallanmış damarlarına ve burun deliklerinin açılıp kapanmasına bakılırsa öfkeli bir ateş mağarası da onun içinde gizliydi." Her hâliyle soyluluk nişanesi olan bu varlığı taşıdığı vasıflar itibariyle tanıdıkları arasında bir yere koyamayan Âdem, ona bildiği kelimeler arasından seçtiği at ismini verir. Sadece ona has bir isim daha bulmak ister, ama ona Leylî diyemez. Parmağının ucuyla gökyüzüne su içen bir at resmi çizer. Bir resim intibai veren bu tavsiflerde anlatıcı, ilk önce atın varlığını sezdirmek istiyor gibidir. Ardından da atın özelliklerini ve Âdem'in dünyasına niçin girmesi gerektiğini anlatmaya devam eder. Âdem Kelimeler Kitabı'ndan onu arar ve insanın kutlu dostu ve ilk evcilleşenler arasında olduğunu öğrenir. Onda özgürlük duygusu ile insana hizmet etme arzusu birlikte yaşamaktadır. Kovalamaca günlerce sürer, ancak onun ele girmesi zordur. Âdem onun neden bu kadar yabani olduğuna anlam veremez, ama zaman geçtikçe ata dair öğrendiği kelimeler artar. Âdem üstelemeyi ve onu kazanmayı sabırla bekler. At bir süre ortalıkta görünmez. Âdem bir gün duyduğu bir iniltiyi kulak verir ve çalılıkların arasında atla göz göze gelirler. Sağrısına dokunabildiği günden bu yana hiç bu kadar yakın olmamışlardır. Yerde otların üzerinde terler içinde yatan atın çok acı çektiği ve çaresizliği her hâlinden bellidir. Âdem onun doğurmakta olduğunu sezer ve bildikleriyle onun doğumuna yardımcı olur. Atın kıymetli bir hediyesi olarak yavrusu dünyaya gelir. Âdem o yavruyu çocuklarına da gösterir. Yavru atın tavsifi son derece gerçekçidir. Âdem belindeki asma lifinden bükülmüş ipe annesini emmeye çalışan tayı bağlamayı düşünür, ancak kıyamaz. Evcilleşmenin kendiliğinden olmasını beklemeye karar verir. Bir süre sonra anne at ölür ve Âdem yavru atın da kör olarak doğduğunu anlar. Yazgısının ne olduğunu merak eder. Ölüm Âdem için daha sadece bir kelime olduğu hâlde, atın ölmesi Âdem ve çocuklarını ağlatır. Âdem çocuklarını gördükleri ölüm hadisesinin ardından güçlkle avutur. Habil ölümü sessizce teslimiyetle içine akıttığı gözyaşlarıyla karşılar, ama Kabil'in hıçkırıkları hiç durmaz, atın ölümünü ve ölüm gerçeğini sorgular.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

'Baba ölüm dediğin buyusa' diyerek ölümü sorgularken takındığı tavır ve ruhundaki fırtına Âdem'i bile korkutur, onu ölüm ve hayata dair seçtiği kelimelerle yatıştırmaya çalışır ve korkusunun üstüne gitmez. Habil başını göklere kaldırırken, Kabil kendini gölgesini seyretmeye başlar. Anlatıcı bu noktada tekrar devreye girerek "Ama aniden çıkacaktı bu hikâyede rüzgâr. Fırtına sessizce gelecekti. Öyle sessiz ki, geliyorum, bile demeyecekti." şeklinde okuyucuda uyanan merakı kökleştirir. Bu kısmın romanın gelişmesindeki rolü, Âdem'in hayatında aşktan daha sarsıcı bir gerçeği temsil eden ölümü kavratmaktır. İfade edildiği üzere belâ fırtınası birkaç bahar sonra gelir ve Âdem'in oğulcuğum diye sevdiği iki evlâdının arasını açar. Burada zaman kesin değildir, ancak artık dünya eski dünya olmaktan çıkmıştır. Âdem, bir göz kırpmalık zamanda görülen ve rüyaya benzeyen dünyanın, belâ sabahının bulutlarıyla kaplandığını görür. Âdem bu defa da kendisine çocukları üzerinden atılacak bir taşla sınanacaktır. Oysa Âdem iki çocuğuna sevgide eşit davrandığında aralarındaki bütünlüğün hiç bozulmayacağını düşünmektedir. Kabil'in karşısında sadece baba değil, aynı zamanda bir peygamber gibi durmasının gerektiğinin de farkına varır. Anlatıcı bundan sonraki bölümde olacakları Âdem'in peygamberlik vasfına vurguda bulunarak işaret eder ve "Bundan böyle bu kitabın sayfalarında Âdem'e düşen uzun uzun söylemekti." der.

Romanın V. metin halkası, *Kör Atın Rüyası* başlıklıdır ve kendi içinde 32 mânâ birliğinden oluşmaktadır. Bu mânâ birlikleri; 'Sidre; Ziyaret; Fırtına; Bu Defterin Orada Kapandığını mı sandın?; Nergisler, Nilüferler, Defneler; Şeb-i Yeldâ Sohbetleri; Havva'nın İlk Rüyası; Kurban Haberi; Biri Yandı Öbürü Olduğu Gibi Kaldı; Karar Anı; Yokluğunla Sağalırım; Ölümüyle Yüzleşenin Halleri; Söyle Söyleyeceğini Ey Haberci; Kötülük Bildirgesi: Adaletinizden de Neş'enizden de tiksindim; Bu Ses; Havva'nın İkinci Rüyası; Kaderin En Sert Taşı; Mühr-i Kalp; Asma Lifinden Urgan; Boğuk Bir İnilti; Kan Sızısı; Sesleniş; Habil'in Hayalleri; Karga Diye Bir Kuş; Kalp Atışı; Havva'nın Anlatılmayan Rüyası; Yolların Sonu; İndi; Kör Atın Rüyası; Bu Rüyanın Tabiri; Bu Rüyanın Çıkması; Nereye Çağırıyorsan' şeklinde başlıklandırılmıştır. (s.247-384) Bu metin halkasında Âdem ve Havva'nın büyük aşkının meyveleri olan çocukları üzerinden sınanmaları anlatılmıştır. Habil ile Kabil'in arasına giren mesafenin sebepleri tartışılarak hikâyeye geliştirilir. Kabil'in aşk yüzünden işlediği cinayet ve kardeşkanının dökülmesinde aşkın rolü sorgulanır. Kabil'in işlediği fiilde hakikat çok olmakla

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

birlikte işlenme sebepleriyle ilgili rivayetler çeşitlidir.⁹ “*Kabil eş-karın kardeşini, o güzeller güzeli dişiyi istemiş olabilirdi. Gönlü, ceylân ürkekliğinde, sırtı yay gerginliğinde o dünya güzelliğine düşmüş olabilirdi. Sevmek, bir görmek görülmek hikâyesiyse eğer, onu gördüğü ânda, bu benim olmalı, benim olmazsa ne ben ne o, demiş olabilirdi.*” Kabil, seçkin tutulmamış ve toprağa bağlanmış olan olduğundan, bu yüzden düşman olmuş, belki de bunları ilk aşk cinayetine bahane kılmıştı. Bunlar sebep olmaktan çok neticeydi. Anlatıcı iki kardeşin arasına giren o ‘şey’ e, *sidre* demeyi tercih ettiğini söyler ve bunun da bir başka biçimde Kabil’in imtihanı olduğunu düşünür. Kabil’in sidresi, aynı zamanda yasak ağacıdır. İki kardeş arasındaki fark sadece teslimiyetlerindedir. Biri o ‘şey’ e kendisini bırakırken, diğeri bırakmamaktadır. Âdem günlerden bir gün kendi hayat mücadelelerini sürdüren oğullarını ziyaret etmek ister. Yolu önce Kabil’e çıkar, uzaktan onu şefkat ve muhabbetle seyreder, ama görüp anladıkları onu pek sevindirmez. Kabil ırmak kenarında olan mülkünün ortasında ağırlaşmış salkımlarına su vermektedir. Toprakta sürdürdüğü çalışma, bir uğraştan ziyade, tutsaklığa benzemektedir. Toprak efendi, kendisi ise bir kul gibidir. Âdem onun bu toprak hırsından ürker, fani dünya toprağı için böylesine bir tutsaklığı kabul edemez. Oğluna yaklaşıp selâm verir. Halleştikten sonra toprağa bunca bağlanmanın ve kölelik etmenin gereksizliği yolunda oğlunu uyarır. Oysa Kabil bir asmadan kopardığı bir salkım üzümü babasına uzatırken, ben diye başladığı cümlelerini ben’im diye tamamlar. Âdem endişelerinde ne kadar haklı olduğunu anlar. Kabil; “*Ben ey baba, dedi. Madem merak ediyorsun, anlatayım. Uyarıyorsun, kendimi savunayım Hatırla toprağın evveliyatını. Şu bom boş kara toprağı bereketli bir bağı ben dönüştürdüm. İşledim, emeğimi verdim, benim kıldım. Hükmettim. Yayıldım üzerine. Günden güne onunla büyüdüm, onunla genişledim. Benliğimle birleştirdim. Ayrılık gayrılık kalmadı aramızda. Artık toprak ben’im. Hâl böyleyken bu toprağı bırakıp da gideceğimi hesaba katmamı benden nasıl istersin? Gitmem. Gidecek olsam da gitmeyecekmiş gibi yaparım. Öyle kazarım ki ismini toprağı, gitsem bile benim olarak kalır, benim adımla anılır.*” şeklinde konuştuğunda Âdem babasına ilk karşı gelecek çocuğun o olacağını anlar. Hâbil’e doğru yola çıkar. Hâbil bir vadi uçurumunun ağzında, kendisini bir yamaç rüzgârına bırakmış, otlatığı hayvanlarının yanında uzanmış bir eliyle filizlenmiş bir dalla toprağı çizgiler çizerken, diğeri eliyle de bir kuzuyu sevmektedir. Âdem onun omzunu okşadığında Havva’ninkilere benzeyen mavi gözlerle babasına bakar ve tebessüm eder. Âdem yavaş yavaş kırışan yüzünü

⁹ Ömer Faruk Harman, “Hâbil ve Kâbil” maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, C. 14, İstanbul 1996, s.376-378.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

görünce bir sıkıntısı olduğunu sezer. Nedenini sormaz, ancak oğullarından birinin su, diğerininse ateş olduğunu bilmektedir. İki kardeşin arasında kötülük rüzgârlarının estiğini fark eder. Ne olduğunu bilemez. Günü dar eden Âdem, akşamüstü tekrar Kabil'in başına gider. Onun sabah bıraktığından çok daha fazla hırslı, öfkeli ve hınçlı olduğunu görür. Ey oğulcuğum diyerek söze doğrudan doğruya girer. 'Neyin ver? Ne hâldesin? Her zamanki gibi olmadığını görüyorum, diye sürdürür. Kabil'in içinde sandığından da büyük bir yanardağın kaynadığını görür. Meğer Kabil, Habil'e yazılmış olan Sidre'yi sevmektedir. Sevilen tektir, ancak seven ikidir. Üstelik Kabil'in bu sevdasına büyük yerden bir olmazlık emri de gelmiştir. Kabil ise bu emre uyarak sevdasından geçecek gibi görünmemektedir. Âdem'in eli ayağı buz keser, meseleyi konuşarak çözebileceğini sanır. Kalbinin diline güvenir, çünkü o ilk habercidir ve onun mucizesi konuşmaktır. Oğluyla samimi, fakat peygamberce bir konuşma yapar. Kabil konuştuğu dil aynı olmadığı için babasını anlamaz. Âdem için uykusuz ve endişeli geceler başlamıştır. Âdem oğlunun arkasındaki olmazlanan ve ayak diremesini telkin eden sesin kime ait olduğunu ve giderek daha da yaklaştığını anlar. Bu gelen ve oğlunun ensesine yapışıp onu yönlendiren sesin kendisini büyük ayartıcı diye tavsif eden şeytana ait olduğunu anlamakta gecikmez. Uyku ile uyanıklık arasında gördüğü kötü bir düş gibidir. Şeytan büyük bir memnuniyet içindedir, bu defa da Sidre'nin güzelliğini ve kendisinin hilelerini kullanarak Kabil'i kandırmıştır. Kabil üzerinde kısa sürede elde ettiği neticeden çok memnundur, hatta bu kadarını beklemediğini bile itiraftan çekinmez. Sidre'nin güzellik aynasında kendisini seyreden Kabil'in kibre kapılmasını sağlamış, kendi kendisine âşık olduğu hâlde, Sidre'ye âşık olduğuna onu inandırmıştır. Şeytan Âdem'e hitap etmeye ve onu daha da endişelendirecek konuşmalarına devam eder. “*Sidre'yi sevdiğini sanıyor ama aşkında ayak dirediği sadece kendisi. Şimdi bu aynayı kaybederse Kabil kendisini de kaybedecek. Sidre'ye duyduğu aşkla kendisine duyduğu aşk arasında önce kırılacak, sonra bin parçaya bölünüp dağılacak. Parçalanacak. Bu yüzden Sidre'nin yokluğuna dayanamaz. Çünkü Kabil kendisi olmadan yapamaz. Artık onu kimse durduramaz.*”. Âdem oğlunun ve ailesinin üzerine doğru gelen bu felâketi yaratan şeytanın üzerine her müşfik baba gibi gitmek ister, ama bunu başaramaz, âdeta sesi kesilir ve nefesi daralır. Gördüğü karabasandan kurtulamaz, kendisini kurtardığında ise güneş çoktan doğmuştur. Teri kurumadan oğluna gider. Kabil Âdem'in düşünde gördüklerini doğrulayan davranışlar göstermekte ve babasının uyarılarına kulak asmadan fütursuzca konuşmaktadır. Güzел olduğunu, güzelliğine sadece kendisinin değil kâinattaki her şeyin tutulup şahit olduğunu; doğuştan farklı ve seçilmiş olduğunu, bu yüzden de herkesin zamanla kazanabileceği şeylere kendisinin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

zahmetsizce ve hemen ulaşabildiğini söyleyerek övünür. Kabil babasından bu yüzden kendisine ayrıcalıklı davranmasını ister. Âdem bir baba şefkati ve bir peygamber sabrıyla ona hitap eder. Kendisini kibre ve yanlışa yönlendiren şeytanı dinlememesini söyler. Kabil, söylenilenleri anlamamış gibi davranarak “*Ben en güzelim, dedi, Sidre de en güzel. Öyleyse benim olmalı. O benim hakkım. Benim güzelliğimi ondan başka hiç kimse onayamaz! Bana o lâzım. Bu görüntü başka bir aynaya sığmaz!*” şeklinde sözlerini sürdürür. Bu sözlerin benzerlerini Âdem cennetteyken secde gününde şeytandan da duyduğunu hatırlar.

Bu metin halkasının ‘*Şeb-i Yeldâ Sohbetleri*’ başlıklı mânâ birliği kendi içinde farklı bölümler hâlinde düzenlenmiştir. 10 alt başlıktan meydana gelen bu kısım bir film şeridindeki akıp giden görüntüleri, ya da tiyatro sahnesindeki ardı ardına gelen perdeleri düşündürmektedir. Merak unsurlarıyla bezenmiş bu sahnelerde, gerçeğe çok benzeyen hayat görüntülerine yer verilmiştir. Oğulları arasında problem olan bir babanın onları sulh ve sükûna kavuşturmak için gösterdiği insanüstü gayret dikkatlere sunulmuştur. Romanın konusu içinde ayrı bir hikâyeye anlatılıyormuş intibai veren bu mânâ birliği, romen rakamıyla ayrılmış alt başlıklar şeklinde sıralanmıştır. ‘*Mukaddime*’ başlıklı ilk metin parçasında, Âdem çocuklarının ikisini de baba ocağına çağırır. İkiisiyle de ayırım yapmadan, ayrı ayrı konuşur. Habil bir razı oluş, Kabil ise bir göze alıştan fazlasını göstermektedir. Habil babasının söylediklerini başı önünde ve Tanrı’nın buyruğuna rıza göstererek dinlerken kendisine yazılana göz koyup el uzatanı Tanrı’ya havale ederek teslimiyet gösterir. Fazla kalmaz, izin ister ve ayrılır. Kabil lav olukları tıkanmış bir yanardağ gibidir. Babası sormadan o söyler ve dinlemesi de anlamaktan çok anlamamak içindir. Âdem önce alttan alır ve ‘*Oğulcuğum*’ diye söze başlayarak “*...gel vazgeç bu haksız öfkenden, ayak diremeden, hep ben, diyen taleplerinden. Sabret biraz, ne olur biraz bekle, bu kadar aceleci olup da boğulma ümitsizliğinde. Dikkat et tehlikeli yoldasın. Akla kendini. Aman ayağın kaymasın*” diye yalvarır. Kabil sonu ölüm olsa da vazgeçmeyeceğini söyler. Bu daha içindekilerin mukaddimesidir. Söz sabaha kadar devam eder ve gece boyunca Kabil devamlı konuşur. Âdem onu içine düştüğü girdaptan çekip çıkarmak istedikçe o daha da düşer. Oğluna bazen cennetten bahseder, bazen cehennemle gözdağı verir, nefisten ve ölümden bahis açar, ama Kabil’e hiçbir söz kâr etmez. O kibir, kin, azamet, cehalet, hırs, nefret ve kıskançlığın pençesindedir ve direnci yüksek bir mantıkla güçlendirilmiştir. Âdem’in hayattan elde ettiklerinin hepsini çiğneyip geçer. Sözleri, sorduğu sorular ve verdiği cevapların hepsi Tanrı’ya isyanı karşılamaktadır. Babasından çok Tanrı’ya isyan etmekteydi.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Ayrıntıları iyi biliyor, ancak bütünü kavrayamıyordu. Temeli olmayan bir davayı güçlü bir mantığa bağlayarak haklı çıkmaya çalışıyordu. Nedenleri soruyordu babasına, ama çünküleri bilmiyor, ya da bilmek istemiyordu. Âdem Kabil'e içine düştüğü yolun sonunun ateşe çıkacağını söylediğinde, o Sidre'den daha büyük bir ateş olamayacağını, bu yolda hiçbir emre uymayacağını ardı ardına sıralıyor, aşktan büyük emir olamayacağını iddia ediyordu. Âdem de olabileceğini iddia ediyor, oğlundan aşkın neyin altında ve neyin üstünde olduğuna dikkat etmesini istiyordu. "Ey oğul, aşk deyip de aşkı darıltma. Allah'ın işine karışma" diye yalvarıyor, ancak Kabil'in kibir kaplamış gönlüne bir türlü söz geçiremiyordu. Bu kısımda Âdem'in dilinden aşkın tanımlandığı görülmektedir. Oğluna karşı sesini ilk kez yükselten Âdem: "Aşk, diyorsun. Ölçüsü olmaz ya, varsa da ölçüsü, neler yapabildiğin değil, neler yapabildiğindir. Aşk aşk, diyorsun. Aşk adına yapıp yapabileceğin bu mu senin?... Senin keşfettiğini ben çoktan eskitmişim. Aşkı bana mı öğretiyorsun?... Dikkat et, dedi. Belâ aşktan büyüktür, Allah hepsinden." Kabil ikna olmadığı gibi sesine bir de zorbalık gelmiştir. Babasına ilk defa sen diye hitap eder ve giderek daha edepsizleşerek "...sen her gece, uğruna bir cennet feda ettiğin, dünyalar güzeli Havva'nın koynunda uyuyorsun. Sonra tutup bana nefsin vaazını veriyorsun. Yapma!. Bana söylevler verip durma! Boşuna tüketme nefesini. Parlak sözlerini onlara inanacak uydum akıllılara sakla." diye haykırır. Âdem büyük bir şaşkınlık içindedir. Oğlunu edebe davet ederken ilk defa oğul sözüne sahiplik eki getirmez. Kendisine cennetteki yasak meyve gününde yaşadığı utancı yaşatan oğlu adına da utanmaktadır. Kabil fütursuzca konuşmaya devam eder ve babasına bildiği kelimelerin arasından seçim yapıp kendisini davasından vazgeçirmeye çalıştığı için aklamasını söyler. Âdem benim sana cevabım, sadece yaşadıklarım, diyebilir. Âdem aralarında geçen bu konuşmalardan sonra Kabil'in asıl davasının kimseyle değil, kendisiyle olduğunu anlar. Âdem savaşın tam ortasındadır. Çaresizlikle oğluna kaç kişi olduğunu, kendisinin öğretmediği bu konuşma tarzı ve akli kimden aldığını, kimlerin halleriyle hallendiğini, kimlerin dilleriyle konuştuğunu, ardı ardına sorar. Kabil'in Âdem'e cevabı kendi içine bakmasıdır. "Oğullar babalarının sırlarını taşır" diye devam eder. Âdem acıyla gülümser, yasak ağacı düşününce bu sözlerde doğruluk payı da yok değildir. Babasına gözdağı vermeye çalışan Kabil, günah kelimesini kullanmasına itiraz eder. Günahı olmadığını, eğer yaşadığı bir kabahatse bunun mizacından dolayı mazur görülmesi gerektiğini söyler. Âdem'in ısrarın mazeret olamayacağını söylemesi üzerine, öfkesi daha da artar. Nefsinin öldürmeyeceğinden ve nefsinin ateş olduğundan bahsederken gözlerinden ateşler fişkırmaktadır. Âdem'in bir yanının Kabil olduğu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

doğrudur, ama o lâ deyip, illâ diyemez durumdadır. Âdem rüyasında gördüğü şeytandan, cennet ve cehennem söz edince, Kabil cennetin de cehennemin de dünyada olduğunu, esas cenneti Sidre'nin aşkında bulunduğunu, ondan da vazgeçmeyeceğini söyler. Âdem yine tecrübelerini dile getirir, ama netice alamaz. Kabil tartışmayı, kendisinin ölümsüz olduğu noktasına kadar götürür. Kabil kendisine ezel gününü hatırlatan babasına ve peygamber sıfatıyla söylediği sözlere de itiraz eder. Ezelde verilen sözün Âdem'e ait olduğunu kendisinin böyle bir söz vermediğini, verdiyse bile hatırlamadığını söyler. Âdem ne söylerse söylesin Kabil bu sözlerin hepsi önünde bir duvar gibidir. Bu uzun gecede Âdem, oğlu karşısında hiçbir yol alamaz ve sonunda yorulur.

Bu kısımlarda anlatıcı sürükleyici bir teknikle okuyucuyu soluksuz bırakarak okuyucuda neredeyse bu tartışmanın içindeymiş ve konuşulanların hepsine birebir şahit oluyormuş intibai uyandırır. Dikkatle seçilen kelime ve cümlelerle kelâm-ı kibarlar, atasözleri ve vecize değerindeki söyleyişlerin, üslûba ayrı bir değer kattığını söylemek mümkündür. Anlatıcı bazen yaptığı tasvirlerle gösterme, bazen de hikâye etme tekniğini iç içe kullanarak bir süreklilik sağlamış, ancak kimi yerde zihninden geçen düşüncelere kalemi yetişememiştir. 'Şeb-i Yeldâ Sohbetleri' bir mukaddime ile başlamış, 'Uzun Gecenin Sonu' başlıklı metinle tamamlanmıştır. Bu sebeple konu itibarıyla bütünlük arz eden ve birbirini izleyen bu 10 başlık romanın en can alıcı kısmı olarak nitelenebilir.

'Havva'nın ilk Rüyası' başlıklı 7. mânâ birliğinin başında anlatıcı, elinde takati kesilmiş bir kalemle karşımızdadır. Aslında kalem sahibi anlatıcıyı da karşılamaktadır. Romanda ilk kadın, ilk sevgili, ilk ana olarak yer alan Havva'yı ihmal ettiğini bilmektedir. Havva'yı bir yerlerde tekrar gündeme getirerek hikâyeye dâhil etmesi gerektiğinin de farkındadır. O en uzun gecede hiç yer almamış, onun da cennet tecrübeleri olduğu hâlde, Âdem'le birlikte Kabil'i ikna konuşmalarına dâhil edilmemiş o ateşli tartışmaları duymamıştır. Anlatıcı bu durumu epigrafta yer alan: " *Bu kalem, Havva kalbinin bu hikâyedeki gerçeğini çekmez. Bu yüzden bu hikâyeye Havva'nın halleri sığmadı, sadece rüyaları kaldı*" sözleriyle açıklama ihtiyacı duyar. En uzun gecenin sonunda Âdem'in yanına gelen Havva, perişandır. Saçları dağınık, yüzü sarı ve yüreği ağzındadır. Âdem'e gece bir rüya gördüğünü, ancak hiçbir şey anlayamadığını söyler. Rüyasında birlikte cennette olduklarını, gördüğü güzelliklerin karşısında hayrete düştüğünü, daha önce cennette bile benzerine rastlamadığı bu güzellikleri nasıl olup da rüyasında görmüş olduğuna bir anlam veremediğini, söyler. Havva daha sonra rüyasının renginin değiştiğini ve kâbusa dönüştüğünü; hafif rüzgârda uçuşan güzel

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

çiçeklerin alev rengine dönerek kırmızılaştıklarını ve kırmızıdan hiç bu kadar korkmadığını; içlerinden birini eline aldığını; elini yakacak kadar sıcak olduğunu; elinden attığı hâlde giderek çoğaldıklarını, buna mani olamadığını; her yerde birikerek suyun bile önünü kestiklerini; cennetin tutuşup yanmasından korktuğunu; sığağı teninde hissederek uyandığını, ne olduğuna bir anlam veremediğini anlatır. Havva'nın yüzünde yaralar çıkmış ve bir gecede çökmüştür. Âdem Havva'nın kederinden onun saçlarına gizlenir. Hayatının hiçbir deminde kendisini bu kadar çaresiz hissetmemiştir. Âdem rüya ile ilgili olarak aklına gelen kötü düşünceleri Havva'ya söylemekten ve çocukları arasında olması muhtemel şeylerden çok korkmaktadır. Kendilerine ulaşan şerri hayıra çeviremediği için üzgündür. Âdem çocukları için Tanrı'ya dua eder. Kendisini yapayalnız hissetmektedir. Sabah olunca çocuklarından Tanrı'ya birer kurban sunmalarını ister. Göklerden gelecek işareti merak etmektedir. Baba yüreği ikisinin de yanıp kül olsa demeyi geçirir. Neticede gökten inen mecazi ateş Kabil'in adağını değil de, Habil'inkini yakar. Âdem onlara ne adadıklarını ayrı ayrı sorar. Kabil tarımla uğraştığı için, kendi ürettiklerinden ölçüp, biçip hesaplayarak meyvelerle dolu bir adak kâsesi hazırladığını söyler, babası dahası var mı? diye sorduğunda da daha ne olsun, der. Habil de hayvancılık sebebiyle toprağa bağlı olmadığından, yokluğu kendisine en zor gelecek, yokluğu için en çok acıtacak ve en sevdiği kuzularından birini gözlerini bağlayarak adak taşına bıraktığını söyler. Dahası sorulduğunda da, vazgeçemeyeceğim ne varsa, ana, baba, sevgili, sürü hepsini teker teker koydum, hatta kendi başımı bile koydum, dünyevî bütün yüklerimden kurtuldum, der. Kabil yücelerin yücesinin tercihinden doğan bu mukayeseye katlanamaz ve itiraz ederek baba ocağını, ana eli değmiş ekmeği terk eder. Kabil'in bu son davranışı, uzun gecede babasına yaptığı asiliklerden daha fazla bir şeydir, çünkü bu defa sadece babasına değil, her şeye isyan etmiştir. İçinde şeytanın sesi her şeye hâkim olmuştur. Hiddeti daha da büyür ve dünyanın ikisine birden dar olduğunu düşünür. Habil bu dünyadan gitmelidir. Habil'in de gönlünde bir huzursuzluk vardır. Bir elma ağacının altında yatarken Kabil yanına gelir. Habil'e duyduğu büyük kinle dünyanın ikisine birden dar olduğunu ve onu öldüreceğini söyler. Habil'in kardeşlik adına söylediklerinin hiç biri Kabil'e kâr etmez. Habil'i öldürecektir. Baba ocağına gelir ve Âdem'in karşısına dikilir. Habil'i öldürmeyi çok istediğini, ancak bunu gerçekleştirmediği için kendisine lânet ettiğini söyler. Bu son derece dramatik hikâyenin sonunda, serbest bir şiir metni görünümünde Kabil'in isyan dolu tiradı vardır. Şiir şeytanın hâkim olduğu ve eşlik ettiği bir ruhun, şeytan dilinden konuştuğu, âdeta şeytanın avukatlığını yapan Kabil'in söylemi şeklindedir. Âdem bu sözlerin tesirinden kurtulup kendine biraz olsun gelince Kabil'in peşinden koşar, ancak

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

yoluna yine bir rüyasını anlatmak üzere Havva çıkar. Havva ikinci kez rüyasında yangın görmüştür. Bu defa mekân cennet değil, dünyadır. Âdem Kabil'i yine bağında ve öfke içinde bulur. Babasının nasihat ve ikazlarına artık hiç kulak vermemektedir. Kalbi mühürlenmiştir. Kabil kalbinin atmadığını söyler Âdem Kabil'i engellemek için asma lifinden bir urganla kendi koluna bağlar. Niyeti onu kontrol altına almaktır. Bir anlık gaflet uykusunda Kabil kaçır. Âdem bu sırada Havva ile aynı rüyayı görmektedir. Anlatıcı yine araya girerek, bütün bu hikâyenin bir ağaç serüveni olduğunu söyler. Kabil, Habil'i yine bir elma ağacının altında bulur. Habil elinde bir mermer ile Kabil'in kendisine doğru geldiğini fark etmez. Kabil taşı atar ve Habil'in burnundan koyu bir kan gelir ve alnının ortasında açık bir yara oluşur. Hiç bir şey olmamış gibi yerde uzanmaktadır. Kabil yaptığından utanmaz, ancak diğer varlıklar utanır. Habil son bir gayretle Kabil'e seslenir. Yaptığının hesabını Hesap Gününün Sahibine havale eder. Âdem'in bir zamanlar cennette üzerine atılan akan yıldız bezemeli atlas örtüsü, şimdi Habil'in üzerine atılır. Kabil cinayet yerinden henüz ayrılmamış çaresiz bir şekilde oturmaktadır. Bu sırada bir karga az ileride toprağı eşeler. Kabil bundan ilham alır ve o da kardeşini gömmek için toprağı kazar. Habil'i gömer, ancak her yerde Habil'i görmeye devam eder. Hatta kendi yüzü bile Habil'in yüzüne benzemektedir. Bunu görünce Kabil, kurbanından kaçan bir katil gibi oradan kaçmaya çalışır. Pişmanlık duymaktadır, hatta katı mantığını ve öfkesini bile kaybetmiştir. Bu dayanılacak gibi bir şey değildir, keşke ölsem, der. Sidre'ye duyduğu aşk da gönlünde anlamını yitirir. Babasının haklı olduğunu anlar. Bu kısımda anlatıcı Kabil'in aşkı anlama noktasında formüleştirdiği tanımları sıralayarak eserin teması olan aşkı, bir kez daha dikkatlere sunar. “ *Aşk çok şeymiş ama onun da mânâsı haline göreymiş. Aşk olsaymış kıvamı bozulmazmış. Bir kalbi buraya, kalpsizlik toprağına savurmazmış. Onunki aşk değilmiş başka bir şeymiş. Aşk değil tenmiş. Sen değil benmiş. Sevda değil hıuşımmış Belâymış. Kerbelâyımış. Ama ne ise, her şey değilmiş en fenası. Ve haklıymış Âdem. Haklıymış habercilerin ilki. Belâ aşktan büyükmüş, Allah hepsinden.*” Yüzükoyun yere uzanır ve Tanrı'ya aklını alması ve her şeyi unutturması için dua eder, daha önce Sidre'yi vermesi için bile Tanrı'ya böyle yalvarmamıştır. Şeytanın nefesi yine ensesindedir. İşlediği günahın sorumlusu olduğu hâlde şeytan, tıpkı Âdem'in düşüşünde olduğu gibi kendisini suçlu kabul etmez, hiçbir şeyi zorla yaptırmadığını iddia eder. Kabil, gidebileceği tek yer olan baba ocağına varır. Kabil'i bağladığı urganın bir parçası hâlâ Âdem'in kolundadır. Babasına olanları anlatmak ister, ama Âdem onu dinlemek istemez. Babasına dünya toprağında unutmanın ne kadar zaman aldığı sorar, ancak cevabını beklemeden sürünür gibi oradan uzaklaşır. Âdem kendisine verilen emaneti ilk kez sorgular. Havva

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

olup biteni Âdem'in yüzünden anlar, üçüncü rüyasını anlatmaya fırsat kalmaz. Kabil bir yerlerde duramaz, ancak ateş-mizaç soyu sürer. Habil geçerken uğramıştır, Kabil ise dünyada kök salar. Habil'le aralarında ile edatıyla kardeşlikten daha güçlü bir bağ kurulur. Onlar artık Habil'le Kabil'dirler. Hatta Habil olmasa Kabil'i kimse anmayacaktır. Habil'i almak için gökten melekler iner, Kabil'i yazmak için de kâtipler. Olup biten her şey kör atın rüyasına girer ve o rüyasında gördüklerini bir daha kaybetmez. Rüyasının gerçeğini bularak tabir eder. Annesini daha doğarken kaybeden at, Âdem, Havva ve çocukları Habil'le Kabil'i beraber görür. Arkalarından onlara sokulan yılanı bir ıslık vardır ve her defasında onun yüzünden cennetten kovularak dünyaya düşmektedirler. Kör at rüyasında her şeyi gördüğü için artık görmesem de olur, diye düşünür. Bu rüyadan, bu rüyayı yaşamadan uyanmak olmazdı, der. Dünyanın iyi ve kötü kelimeleriyle ikiye ayrıldığını görür. Bu iki kelime Kelimeler Kitabı'nın hem mukaddimesi, hem de hâtimesiydi. Romanın V. metin halkasının, 30. mânâ birliği, 'Bu Rüyanın Tabiri' başlıklıdır. Bu kısım yine serbest şiir görünümündedir ve bir kıssadan hisse çıkarma metnidir. Anlatıcı bu metinde, hayata dair pek çok değerlendirme yapar ve insanlara nasihatte bulunur. Âdem, daha dünyaya indirildiğinde, atların insanlara hizmette olduklarını parmağıyla göğe bir at resmi çizerken bilmekteydi, ama kör at bunu henüz öğrenir. Varlığını insanlığın varlığına katar. Bütün bir insanlığın yükünü sırtlanır. Varlığını sunduğu kapıda gözleri kapanır. Derin bir uykuya dalar. Gördüğü rüyayı unuttur, ama tabiri aklında kalır. Uyandıığında kör at kendi rüyasındadır. Sadık ve vefalı olduğundan Âdem de benîâdem de oradadır. Eserin sonunda yer alan 'Nereye Çağırıyorsan' başlıklı mânâ birliği, müstakil bir metin görünümünde olmakla birlikte, romanın kronolojisi içinde, Âdem'in ölümüne tekabül eder. "Darbe Âdem'in kalbine ağır ağır değil aniden inmişti. Yalnız gelmişti dünyaya Âdem, demek ki yalnız gidecekti. Bu görkemli şarkı sessiz sedasız bir nakarat ile biterken, doğumu diğer insanlar gibi değildi Âdem'in ama ölümü ânındaki yalnızlığında bütün insanlarla birleşecekti. İlk nefes son nefesmiş, diyecekti... Yumdu gözlerini. Cennet bir hatıra. Ezel bir hatıra. Şimdi dünya hayatı, o da bir hatıraydı. Gülümsedi. Bir cennet gölgeliğinde uyuyakalmış da bir filbahri dalının esirgemesinde, bir cennet çiçeğinin açarken koparamadığı velveleydi şimdi... Bu dünyaya Âdem diye biri sanki hiç gelmemiş, hiç düşmemişti. Serendip yolunu bir boydan bir boya yürümemişti. Kelimeleri hatırlayıp sesleri dinlememişti. Sanki atı ehlileştirmemiş, toprağa hükmetmemişti. Buğdayı yetiştirmemiş, ilk ekmeği pişirmemiş, saban yapmayı, ev kurmayı, yelken açmayı, toprağa gölge salmayı öğrenmemişti. Havva sanki örgülerini çözüp de suya eğilmemişti. O en büyük acıyı çekmemiş gibi, sanki Kabil Habil'i

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

hiç öldürmemişti... Gözlerini yumdu... Cennetten dünyaya düşerken getirdiği her ne idiye, dünyadan cennete giderken de onu götürüyordu... Âdemoğluna. Benîâdeme. Ümmetine. Ancak bir peygamber kalbinin taşıyabileceği şefkat tanışıklığıyla döndü... Ben, dedi bilmeden seçtim. Seçimim bir ayak sürçmesiydi ilk bakışta. Manasını şimdi tamam ettim. Bilsen de seçerdim. Baktı kimbilir kaç yıllık ömrüne. Sanki hiç yaşamamıştı” Âdem cennetten ayrılırken yaptığı gibi, dünyaya da dönüp dönüp bakar. Bir ağacın-tıpkı cennette olduğu gibi- davetkâr çağrısına uyar, gülümser ve “Ey ağaç, dedi, nereye çağırıyorsan oradan geliyorum ben.” Bu sözler Âdem’in son sözleridir. Ve insanlığın babası her fani gibi ölür Anlatıcı onun şahsında aynı kaderi paylaştığı insanoğlunun dünyadan ayrılıp gittiği, ölüm zamanındaki yalnızlığını ve dilinden dökülen bir sayıklama, bir şeyleri sayıp dökme ve hatırlamalarını dile getirir.

Sonuç olarak Nazan Bekiroğlu *Lâ-Sonsuzluk Hecesi* romanında, geleneğin ışığından istifadeyle ilâhî sevgi eseri olarak yaratılan insanoğlunun kaderine nakşolunmuş ezeli aşkı son derece başarıyla işlemiştir. Günümüzde mesnevilere roman demek ne kadar doğru? İşleniş şartları itibarıyla mesneviler roman olarak nitelenebilir mi? Mesnevileri roman olarak okumak mümkün mü? gibi tartışmalar yapıldursun, Nazan Bekiroğlu'nun romanı, mesnevi tadında okunması mümkün bir metin olarak karşımızdadır. Geleneğe sırtını dayamış, yeni anlatım tarzlarına da kapılarını sonuna kadar açarak geçmiş geleceğe taşıyan bir üslûp anlayışının ışığında, kutsalın alanına giren son derece zorlu bir yolculuğa çıkmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in ilâhî yolunu kendisine rehber edinen eserde anlatılan da, zaten insanın kendi içindeki seyahati ve olgunlaşma sürecidir. İlk yaratılış, secde bahsi, şeytanın itirazı ve asiliği, Havva'nın yaratılışı, Havva-Âdem aşkı, ilk günah ve şeytanın insanı ilk günaha sürükleyen bitip tükenmeyen fısıltısı, dünya sürgünü, Habil ve Kabil'in aşk yüzünden çekişmesi, Kabil'in kardeşini öldürmesi ve son olarak da, Âdem'in ölüm anındaki yalnızlığı, yazarın yeniden yorumuyla ele alınarak hikâyeleştirilmiştir. Yine romanda yer alan su, ağaç, at ve rüya motifleri insanlığın başlangıcına dayanan bazı inanmaların ışığında esere dâhil edilerek üslûba mitolojik ve destansı bir ruh kazandırılmıştır. Roman kullanılan dil, işleyiş tarzı, anlatma teknikleri ve konusu itibarıyla da Türk edebiyatındaki mümtaz yerini mutlaka alacaktır. Göstermeyi hedef alan tasvirî anlatım tarzı, senaryolaşmaya müsait işleniş, belki ona gelecekte sinemada da yer alma imkânı verecektir ve vermelidir. İletişim tekniklerinin ileri seviyede kullanılması yoluyla eserin tiyatro sahnesine ve belki çizgi film dünyasına da taşınması mümkündür. Romanda işlenen tema aşk ve onun hâlleridir. İlk aşk ve ilk aşk cinayetinin şiiire has bir dille

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

anlatılmış olması da, esere başka bir anlam derinliği katmıştır. Şiirin ve resmin bütün imkânlarının denendiği eserde, yazar tarafından romana has gerçeklik duygusu, kelimelerle çizilen canlı tablolar aracılığıyla başarıyla sağlanmıştır. Çağdaş sanatkâra düşen görev de budur. Geleneği tekrarlamadan ondan ilham alarak geleceğin sanatını oluşturmak, belki bu yolla “eski bir bahçeyi tazelemek” ve yeniden yaratma yollarını açık tutma gayretlerine katkı sağlamaktır.

KAYNAKÇA

- BEKİROĞLU, Nazan, (2009), *Lâ-Sonsuzluk Hecesi*, Timaş Yay., 3.bas., İstanbul.
- BOLAY, Süleyman Hayri, (1988), “Âdem” maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, C.1, İstanbul.
- ÇAPAN, Pervin, (2009), “Fuzûlî’nin Leylâ vü Mecnûn’unda Tematik Olarak Aşk”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*.
- HARMAN, Ömer Faruk, (1996), “Hâbil ve Kâbil” maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, C. 14, İstanbul.
- HARMAN, Ömer Faruk, (1997), “Havva” maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, C.16, İstanbul.
- KILIÇ, Mahmut Erol, (2004), *Sûfi ve Şiir.Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, İrfan Yay., İstanbul.
- KUR’ÂN-I KERÎM VE TÜRKÇE ANLAM(MEÂL),(1986), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- ULUDAĞ, Süleyman, (2003), *Sûfi Gözüyle Kadın*, İnsan Yay., 3.bas., İstanbul.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*